

Bibliotheca. Acad. Ingo. Gladi.
DE TOTO EO

POEMATIS GENERE,
QVOD EPIGRAMMA
VVLGO DICITVR,

ET DE IIS, QVAE AD
illud pertinent, Libellus.

THOMA CORRAEA AVCTORE.

VENETIIS,
Ex officina Francisci Ziletti. 1 5 6 9.

≡

A. V. J. P.

POTENTISSIMVM

D. SEBASTIANVM

Primum Regem Lusitaniæ &c.

THOMAS CORRAE A.

PRINCEPS ingenij, & doctrinae Plato in quinto de rep. felices uocat eas resp. in quibus aut philosophi ad clauum imperij sedent, aut qui gubernacula regni tractat, philosophantur: nec iniuria: cum enim a sapientia tanquam a fonte promanet non modo bene uiuendi ratio, sed etiam honeste, & laudabiliter regendi remp. consilium, & administratio: hominis autem felicitas hac imbecillitate naturæ, & hac mole corporis detenti in eo sita sit, ut honesta, & turpia distinguat, quid expetendum, quid fugiendum sit, cognoscat, secundum eam cognitionem omnes actiones in uita, functionesq; humanas accomodat, (quoniam ad has duas res natum esse ui-

ri sapientes censuerunt) recte diuinus ille philosophus aut litteratis amandandam esse remp. aut ijs qui litteras colant, oportere iudicauit, ut res omnes secundas adipiscerentur. cum enim nihil in rerum natura sit homini utilius sapientia, nihil ex rebus omnibus humanis praestantius doctrina, planum sane est, nihil etiam esse laudabilius docto, & litterato principe, cuius uitam doctrina informet, ipse totius regni mores componat. Est doctrina in quouis amanda, est utilis, est laude digna; sed non eodem modo in uiro principe, & qui munia publica obeat, atque eo qui se se abdat cum Musis, & intra priuatos parietes cognitionem omnem pertractet. Interest enim per multum inter litteratum principem, & doctum priuatum quempiam uirum. Nam si quis reperiatur humili, & obscuro loco natus, qui scientijs omnibus animum excoluerit, omni uirtutum cohorte sit septus, ornamentis quibusuis ornatus, non tamen eas uirtutes in utilitatem omnium conferre, non eodem modo exercere potest, ut uir princeps. Et si enim tam optimatibus & principibus, quam tenuibus, & abiectis hominibus sit commune scientiae ornamentum: non tamen actio, & functio scientiae informata ex aequo utriq;

conuenit

conuenit. Actio enim uirtutum non cadit in quemuis, non conuenit iustitiae moderatio cuiusq;, non liberalitatis, non temperantiae. Campus sit necesse est, in quo euagentur, & excurrant functiones uirtutum. Sint oportet, quibus imperare possis, ut congruenter iustitiae placitis instituas tuas actiones. Sic quod des, desideratur, ut liberalitatem colas: nec illa occasio cuiuis, nec haec facultas datur, ut in officio esse, & tueri tuas partes possis. Formamur omnes a natura ad haec praestanda: fingimur ut quae laudabilia sunt, sequamur sponte nostra ea quoniam non est integris uiribus, sed deprauata, & infirma praeceptis institui, ut uoluntatem confirmet ratio, & in eam inducat uiam, qua recta ad omnem itur gloriam. Haec si quis habeat, fortunatum eum ego appellabo, atque eo magis, si huc accesserit, ut affluat fortunae commodis: non quod ad beate uiuendum praesidij ego ponam aliquid in bonis externis. Sic enim uiri consilio, & ingenio praestantes statuunt, uirtutem primum esse bonum, & per se expetendam in uita, non alterius boni causa quaerendam. Nam qui uirtutem exquirat diuitiarum, aut honorum gratia, is nunquam perfectam laudem adipiscetur. Si uero ipsa merito suo

suo per se se appetatur, diligatur, sit in pretio, eam sane ueram laudem appetenti afferre potest. Hunc Deus praeter ceteros amasse uidetur, cui eam mentem dederit, ut praeter ceteros saperet. Hic nomen suum uindicat a tenebris, exemit ex obliuione, immortalitati consecrat. Hic est ex eo genere Heros, quē ardens euexit ad aethera uirtus. Domi uobis Sebastiane Rex potentissime, domi nascitur ista laus, nec foras petenda est insignis haec, & excellens gloria. Hoc patrimonium ceteris amplissimis haereditatibus Reges Lusitaniae maiores tui Regiae familiae uestrae adiungendū putarunt. cui si unquam merito laus ista rota debetur, debetur sane uni tibi Sebastiane Rex maxime, & debetur iure tuo. Cum enim tibi ad opes quas tibi summus Deus est elargitus amplissimas, non modo in Lusitania tua sed in bona Mauritaniae Aethiopiae, Americae parte, in amplissimis Indiae regnis, in ultimis orbis terminis tuis imperijs regiones subiecerit, prope infinitas, nihil fere possit accedere, nihil ad maiestatem regiam, quem Reges potentissimi plerique ut principem suscipiant, & colant; ut dominum obseruent, & uenerentur, & ut amicum diligant, nihil huiusmodi tamen magni faciendum esse putasti;

tasti; si solida uirtute destitueretur. Virtutis amore inflammatus iam inde a tenera aetate totum te studijs bonis consecrasti: ut qui pulchritudinem uirtutis cerneres animo, nec aliud in uita magnopere expetendum duceres. Tantum studio effecisti, & industria, ut quasi regiae maiestatis oblitus, indagandam tibi doctrinam labore & ingenio honestissimum iudicares. Et prima aetate eam imbiberes sapientia, quae in omni uita tibi comes, regnis tuis esse & futura moderatrix. Itaque quod alij multorum annorum curriculo uix consequuntur, tandem tu natus decimum quartum annum es adeptus; ut & Latinam linguam teneas optime, calleas componendi carmina rationem, in ceteris disciplinis non sis rudis, in mathematicis uero & cum ingenio, nec sine industria uerferis. Assequeris Rex maxime hoc tuo studio uel illud, ut cum omnium regum sis nobilissimus, omnium ad uirtutem accommodatissimus, quorum alterum maiorum tuorum maximis in rebus testata uirtus declarat: alterum tuo Marte comparaueris, ut natura tua nata ad omnem uirtutem, & facta uideatur: Sis idem & habearis omnium doctissimus. Quae laus ceteris tuis praeconijs meo iudicio est anteponenda.

Doctrinam

Doctrinam cum dico, uirtutis intelligo comitē,
 & administram, nec a uirtute separo sapientiam.
 Hanc te quia consecutum iam, aut consecuturum
 spero assiduo isto audiendi & legendi studio, bo-
 na omnia adeptum esse diuina in humana uita exi-
 stimo. Tu Sebastiane Rex maxime gaude tuo
 isto immortali bono, fruiere, communica cum
 tuis, ut eos etiam felicitate tua efficias felices.
 Nam ita est natura comparatum, ut omnes in Re-
 gis, & Principis uitā tanquam in speculum intuea-
 mur: in eius uitae institutum oculos conijciamus,
 & ad illius similitudinem actiones nostras, & ra-
 tionem uiuendi fingamus, & formemus. Rex si
 sit ad arma propensus; studium armorum ample-
 ctuntur omnes, & in eo uigilant, laborant, con-
 tendunt, excellere enituntur, in quo regem ani-
 matum esse animaduertunt. Idem si litteras a-
 met, litterarum sequuntur omnes exercitatio-
 nem, & ad uirtutem comparandam sese compo-
 nunt. Illud maiores tui reges superiores Lusita-
 niae aperte docuerunt re ipsa: hoc auus tuus Ioan-
 nes tertius immortalitate dignissimus annis ela-
 psis non obscure ostendit erecto locis pluribus,
 magnis impensis, litterarum gymnasio, conuoca-
 tis, magnis suis sumptibus, doctoribus cuiusq; fa-
 cultatis

cultatis insignioribus. Armorum studium & si
 Lusitanae genti cum multis alijs nationib. erat
 commune, cesserunt tamen Lusitanis Ducibus
 magni quondam Imperatores, ut illae scriptis
 celebratae laudes indicāt, ut illa arma quae sum-
 mum ferocissimis nationibus terrorem metum-
 que incusserunt declarant, ut clara & exornata
 trophoea illustrium uictoriarum insignia, ut fixa
 in disiunctissimis terrarū oris monumenta prae-
 dicant, ut pleraque regna multis saeculis ne de
 nomine nota nostra tempestate tuorum maiorū
 diligentia, & tua ita classibus patēt, ut ea loca
 ad quae facilis, & quotidiana est transmissio. Lit-
 terarum laudem & doctrinae sibi aliae nationes
 uindicabant, uix ut nationes exterae fieri posse
 putarent, ut Lusitanus homo clarus in genere
 aliquo doctrinae euaderet, nec illi posse contin-
 gere ut Romanam ciuitatem furari, aut in tabu-
 las irrepere unquā politioris litteraturae existi-
 marent. Sed tantum potuit singularis aui tui li-
 beralitas, & beneficentia, ut breui tempore tan-
 tam lucem maxima Lusitano nomini doctrina af-
 ferret, ut qua re dudum omnibus gentibus ali-
 qua humanitate ex politis inferiores tui credebā-
 tur, ea nunc facile ceteris antecellant. Cogita
 B enim

enim Rex potentissime, quo animo ille illud Sapientiae domicilium erexit Conimbricæ, quanta auxerit diligentia, quanta benignitate adornarit, quanta sollicitudine semper quæ ad illud attinebant, peregerit, quam insolita non humanitate modo, sed beneuolentia complexus sit, quæ liberaliter conuocarit, exceperit, aluerit doctores in quouis scientiæ genere præstantes ad iuventutem erudiendam Lusitanam. Iam reperiēs illud Regem optimum uoluisse, ut quoniā a Rege petimus omnes uiuendi rationem, & id sequimur, in quod principem uidemus inclinare, ut imbiberent litteras omnes quas ipse tantopere amaret. Id quo facilius posset obtinere, omnia sibi esse facienda, omnes adhibendas machinas, nihil intemptatum relinquendum esse iudicauit: ut ex uirtute penderemus qui Regis laudabilem conatum imitaremur. Quod si fuit ullum tempus cum Lusitani homines rationes, & cogitationes omnes suas in studijs doctrinæ constituerunt, tunc profecto esse coepit, cum auus tuus hoc regni ornamentum tanto ardore est amplexus ut pluribus in locis ditionis suæ sedem sapientiæ, & doctrinæ de suo erigeret, & quodam modo consecraret. Quo nomine merito laudandus

us est, & ad omnē posteritatem litteris, & scriptis commendandus; & quod optime regnis suis consuluit, & quod optimo consilio litteratos plebsq; uiros adsciuit uoluntatis suæ administratos. Sed ille Lusitaniam seminarium uirtutis, & doctrinæ uoluit esse, & ut excoleretur curauit. Felicibus genti nostræ auspicijs diuinitus in regnū successisti, Rex potentissime, cui hoc curæ tantopere est, ut nihil aliud uideatur esse (quæ multa sane sunt) quod cures. Nec solum pateris ut in te tui oculos conijciant, te intueantur, te imitentur: sed exemplo præis, & te ut sequantur inuitas, cum doctrinæ studia tanta contentione pertractes, ut qui uacuis curis omnibus & negotijs omnem ætatem litteris transmittit. Itaque ille sementem fecit, collegis tu uberrimos fructus: Illum desertæ multis annis literæ uindicem ab obliuione habuerunt, te patronum & auctorem nunc sunt sortitæ diuq; habebunt, ut emergat uirtus, honestum reuocetur, floreat boni mores, Sapientia in tuo imperio teneat imperium. Nec solum enim tu præclaram consuetudinem ab Auo traditam tenes, sed amplificas, illustrioremque reddis. Ex quo patet felicem esse Lusitaniarum gentem, te Rege, qui non

modo sapientiae studeas ipse, sed ut alij studeant hortaris. Non solum ut ames, & foveas doctrinam: sed colas, & exornes, his gradibus ascendentes ad immortalitatem peruenerunt ij Principes, qui & si multis saeculis iam sint extincti, uiuunt tamen in laude, eorumque fama una cum aeternitate propagatur. Quorum tu quia facta imitaris non est dubitandum, quin florentibus nominibus florentissimum inferas tuum, ut ne in omni temporum diuturnitate exarescat. Maeste uirtute Rex, laudibus eximie aui maiorumque tuorum imitator, nae tu praeclare iudicasti laudem non esse in imperio nisi cum is qui imperat, eo fit dignus. Nam, ut ait ille, Reges uirtus, non diadema facit. Hinc reges uocamus lumina, & ornamenta regni, non quod praeluceant purpura, sceptris, & corona eniteant; splendescant uel ornatu regio: Sed quod uirtus ipsorum, aliorum uitam illustrat, ad optimam rationem uiuendi allicit, mores bene constitutos conseruat, labentes confirmat, afflictos excitat, iacentes extollit, ipsi magnitudini imperij decori fit, & ornamento. Haec res impulit diuinum Platonem ut bene informatum illum suae reip. Regem omni cohorte uirtutum, omni illustrem ornamento in media

media urbe uellet domicilium habere, ut ex aequo omnes illa uirtute frui, illa luce illustrari possent. Quod & si regibus superioribus maioribus tuis non defuit, tibi certe ut cum maxime suppetit, & in quouis genere laudis nemine ipsorum sis inferior, & in colenda doctrina omnes longo interuallo superatos relinquo. Auxerunt illi imperium, & potentiam amplificauerunt bellica uirtute, nauigandi gloria, incredibilique peruestigatione ultimarum terrarum ab Oceano Atlantico ad extima totius Africae litora, Indum, Gangem, Tapobranen; ad longe disitos Iaponios peruenierunt, regni opes supra modum extulerunt, auri, argenti, gemmarum, aromatum copiam exaggerauerunt, locupletarunt multos fortunis: Sed tu his non omisis, eisdem rebus non eadem aetate pares, & aequalis atque tua praeclara uirtute nouam aliam laudem qua eorum plerique caruerunt peperisti, ut uix ullum reliqueris tuis posteris amplificandi locum. Illi propugnarunt Lusitani imperij fines: tu defensos non dimittens propugnandi curam aequitate, sapientia, religione munis, atque exornas. Illi potentiae suae auxilia: tu et tuo & tuorum animis amplissima ornamenta comparas. Tu uariarum cognitione

gnitione rerum tuum pectus, & tuorum mentes,
 & pietatis copijs: illi suos pecunia ditarunt. Fa-
 cis tu ut multi in tuum regnum sapientiae pul-
 chritudine allecti confluant; illi fecerunt ut ex
 solo, sedibusq; patrijs ciues in ultimas terras cō-
 migrarent. Illi eo genere laudis floruerūt, quod
 uelimus, nolimus cum multis exterarum gentiū
 imperatoribus aliqua ex parte communicandū
 est: tu ea gloria, quae est propria felicissimi prin-
 cipis enitescis. Illorum laudes celebrabūtur qui-
 dem, sed ita ut quos imitarentur eos habuisse fa-
 teamur, tuae in eodem genere aut pares, com-
 mendabuntur, aut praestantiores in hoc gene-
 re, quod instituisti tu solus eris antesignanus, &
 dux; te ceteri imitabuntur, ut iam sine timore ci-
 ues tui in te possint oculos conijcere, te intueri,
 a te uiuendi leges deducere. Aequum enim cer-
 te erat, ut Lusitanus Rex qui dat fruges ad uictū,
 daret etiam leges ad uitā. Sic enim memoriae est
 proditum Cererem Siciliae Deam incolis illius
 insulae, & segetum comparandarum rationem
 monstrasse, & fanciuisse leges, & placita, quib.
 ad humanitatē eorum animi informarentur. Tu
 tuis ciuibus cum tam large de tuo tribuas, ut ui-
 uant: impartiaris necesse est eam formam uitae,
 quam

quam duce te sequantur: Vt ea laus quae Athe-
 nienſium quondam uel illius Deae propria esse
 uidebatur, tibi merito atque optimo iure tota de-
 feratur. Quis enim est qui ignoret Lusitaniae Re-
 gem ita suos alere, ita sustentare opibus, fulcire
 copijs, ditare de suo, ut pater omnium non Rex
 modo esse existimetur? Solent alij uectigalia im-
 ponere, portoria in res omnes decernere, qua-
 cunque uia, & ratione pecuniam erogare, ut ci-
 ues exhauriant: Tu quibus rationibus illis suc-
 curras, eorum inopiam subleues, sustentens ui-
 tam, cogitare, & efficere non desistis. Vt tua be-
 nificencia prope diuina in plures extendatur fa-
 ne quam lux illa solis communis omnibus uim
 suam & splendorem elargiatur. Hinc omnibus
 es carus, & amandus, non modo tuis, sed ijs etiā,
 qui te nunquam uiderunt; neque est qui existi-
 mationem uiri boni conseruet, qui tibi iure tuo
 non gratificetur, ut possit. Ego uero Rex po-
 tentissime, cum in mea & pueritia & prima ado-
 leſcentia in illa tua bonarum artium officina Co-
 nimbricensi fingerer, & formarer ad politiores
 litteras, iam tunc sane animo quantum tibi om-
 nes tui deberemus, uidebam, quibus tamen uel
 rebus, uel oratione patefacere non inueniebā.

Veni in Italiam decimo fere ab hinc anno; Varijs in locis coepta studia mea refinxī, cum uiris doctissimis, quorum semper illa fuit altrix optima. Illud mecum statui non fore meum conatum inutilem ciuibus meis, si quae multorum annorum spatio sapiētissimis hominū doctrina praestantium colloquijs, consilijs, studio deniq; meo comprehendissem animo, ea aliquo modo cum alijs communicarem. Induxi animum ad negotium poeticum, quod & res mihi praeclara uisa est in qua conatum meum ponerem, & ex qua mirabiles fructus & uoluptatem omnes perciperent. Rem sum animo complexus maiore quam uires ingenij mei ferre queant. Sed tamen laudabilem, ut si non assequar, quia tamen optima concupierim, nemo me debeat reprehendere. Nam, ut ait ille, Quod si deficient uires, audacia certe Laus erit, in magnis, est uoluisse satis. Volui a primis quasi initijs rem totam exordiri. Cōposui primum libellum de componendi carminis ratione non inutilem iuuentuti, ut spero. Eum tuo nomini merito tuo dicarem, si dignum maiestate tua putassem: Sed ne hanc meam de Epigrammate commentationem dignam iudicabam, quae in tuo nomine daretur in uulgis,

insV tamen

tamen gratificandi Regi meo uoluntas non patiebatur tantum silentium, dum maiora animo commētor, tibi nec ingrata, nec indigna ut arbitror futura, mittere ad te hunc exiguum libellum decreui testem obseruantiae in te meae, indicem uoluntatis, animi grati leue, sed contestatum munusculum. Tu Rex potētissime, quo animo maiora accipis, eodem hanc grati hominis significationem excipito. Nam tibi si grata esse studia haec intellexero, efficiam profecto ut uoluntati, & desiderio tuo quoad uires meae patiantur, satisfaciam. Texam indies maiora, & meliora, ut mihi non uoluntatem satisfaciendi, & gratificandi tui, sed facultatem defuisse omnes intelligāt: nec mihi in officio animum, sed in contentione, ingenium impedimento fuisse. Commentor de ceteris generibus carminum rationem, de artificio cuiusuis formae, & arte non pauca, propediē expediam, quae ubi absoluerō, ad maiora, & tuis auribus digna conferre me, delibero: & ut ciuibus meis dem significationem hominis non ingrati, qui quae multorum annorum studio sum assecutus, illis deferā, & tuis Rex potētissime conatibus accōmodasse ingeniū uidear, haec sum aggressus. Tu interea (quae tua est humanitas)

C

hunc

hunc supplicem libellum, quo soles uultu, excipies, & qui alijs comitatis tuae fontes patefacis, mihi ne sint clausi curabis. Tum ego Deum opt. max. orabo, sospitet te & fortunet Rex optime, nobisque istam beneficentiam, comitatē, aequitatem, iustitiam, sanctimoniam, magnanimitatem diu, & multum seruet incolumem. Vale

Roma Kal. Maij. CIO. IO. LXIX.

P R A E F A T I O IN LIBELLVM DE TOTO

EO POEMATIS GENERE,

QVOD EPIGRAMMA

vulgò dicitur,

ET DE IIS, QVÆ AD ILLVD
PERTINENT.

VM multa sint poetae opera pulchra, admirabilia, diuina, tum nihil quod aut concinna breuitate, aut breui acumine dicentis, aut arte ipsa magis intimos animi sensus afficiat, ac pene capiat, quam illud poematis genus, quod Epigramma uocamus. Nam illud si uenustum, aptum connexumq; sit, teres, & rotundum, ut inter se ita partes cohaereant, & congruant, ut distincte, breuiter, acute, & ornate sententia exprimatur, & admirationem mouet, & uoluptatem affert, non uulgarem. Multa arte opus est; sale, ingenij acumine, breuitate decora, dexteritate quadam, & iudicio; quod si quis ita componat epigramma, ut laudem eius generis, & gloriam conse-

quatur, eum non loquem rem praestitisse iudicandum est: si proxime accesserit, non minimi ducendus est eius labor, quia ad pulchra, & laude digna contenderit, & in eo excellere uoluerit, quod pauci perfecte sunt consecuti. Vt in pictura multos reperiemus maioribus in operibus non contemnendos: nonnullos perfectos: in minoribus uero picturae formis suo colore, & decoro effingendis, paucos affabre muneris sui eam partem absolueri uidemus. In magna pictura etiam si quaedam sint minus uenusta, nec locis apta, nec umbris distincta; multa tamen & colorum uarietate capiunt, & distinctione membrorum, & uestium cultu, & neruorum eminentia, statu, & situ intuentium oculos, & animos afficiunt. In exiguis formis quoniam omnia uno intuitu sunt spectanda, uno oculorum iudicio eodem tempore ad animum referenda si quo in loco peccatum sit, aut a decoro discessum, facile animaduertimus, & uel exiguo uitio totam picturam eo genere improbamus. Idem accidit in epigrammate. Nam in opere longo (boni praesertim poetae) multa esse est necesse, quae uoluptate afficiunt, & nonnullarum rerum aut leuium, aut minus cohaerentium accessionem compensent. In epigrammate uno eodemque tempore omnia quae dicuntur in animum influunt, aut sententia breuibus inclusa numeris simulac lecta est influit in sensus

sui intimos, mouet, capit, excitat, expectationem explet: aut explosa eicitur, & repudiatur. Quoduis poetices genus est admirabile, si artificiose exprimitur, quacuis forma poeseos laude digna: Sed in epigrammate breuitas delectat, acumen excitat, concinnitas capit, haeret sententia, lepor uoluptate incredibili animum perfundit. Vt nihil sit iucundius, nihil dulcius, nihil laudabilius apto, acuto, breui, distincto, suis numeris absoluto epigrammate. Amamus omnes breuitatem, res uero urbano, & salse prolatas excipimus alacri, & prompto animo: ubi uero quid a communi usu promittatur, nouum, & inusitatum, admiratione dignum, siue nouo modo prolatum, aut legimus, aut audimus, capimus uoluptatem uel maximam, & memoria sepientes sententiam, uerba, & numeros repetentes, gestimus gaudio, & laetitia singulari afficimur. Fuerunt in pretio apud ueteres qui nullum non expresserunt poeticae genus: Epigrammatum scriptores alij alio tempore floruerunt non sine laude, & ingenij admiratione. Sed hominibus nostris alijs siue studijs, siue negotijs, curis que dislentis, si otium aduersus suppetit, hoc potissimum uideo poeseos genus arridere, huiusmodi probare omnes poeticas scriptiones. Nam & sermone Latino, & patrio breuia illa poemata amplectuntur, in quae coniungant acutas sententias ad laudem,

laudem, uituperationem, irrisiōem, cauillationem, criminationem, & ad quaeuis alia in quocunque genere accommodata. Quod cum animaduertērem & de eo poematis genere tam bene sentirem, ut si ita essem consecutus, id in meis rebus secundis numerarem, operae pretium me facturum existimaui, si quae uel ueterum lectione, uel studio meo potui colligere, quaeque in rem praesentem conuenire iudicaui, ea hic exprimam paucis, ut discipulorum utilitati consulam. Ut enim est praeclarum acutum, lepidum, & concinnum epigramma componere: ita ea tenere, quibus ad eam laudem perueniatur, magnificum. Nec enim vulgaris & quotidiana consequentis ingenij est, perfectum undique, et elaboratum artificio suo, & momento epigramma concludere. Non est in eo posita illius ratio & uis, ut sententiam numeris astringas, uocum copiam compares, epithetorum quasi quandam instruxeris suppellectilem, materiam ordine quodam distinxeris, ut magna grauitate, submissa humiliter, mediocria temperate describas. Maiora sunt, quae requiruntur, nec ex grammaticorum officina petenda: sed ex abditis poeticae praeceptis haurienda, seligendaque iudicio quodam, & arte. Nec enim consilium illius, qui hoc in genere excellere elaborat id spectare debet, quod toti arti est commune, ut in poemate uoluptatem utilitati admisceat,

nec

nec minus oblectet lectorem, quam instruat: demonstrat in uitij summam inesse turpitudinem, prope diuinam gloriam in uirtutibus: una denique, eademque opera & sensus animi leniter afficiat, & mores corroboraret. Sed ut breuiter, acute, urbane, cum admiratione afficiat, nihil ut animus requirat legentis. Ut qui legit, cum uoluptate legat, ac iudicet non esse omnia leuiter aestimantis, haec praestare. Sed et ius qui ingenio ualeat, polleat acumine, sit instructus arte, iudicium adhibeat, naturam rei expendat. Non tamen est satis hanc ad laudem consequendam ubertas illa ingenij a natura donata, non breuium productarumque syllabarum ratio, non dimensio numerorum, non canorus uocis sonus sufficiunt. Quominus est mirandum si ceteris informis, & partibus poetices tot principes existerint, in hoc genere ut excellerent, paucissimis contigerit. Quod uel existimatione falsa ingenij accidisse plurimis, qui eam rem tractauerunt, putandum est: uel incitiae, et artificij ignorantia, uel incuria quadam est iudicandum. Illud tamen affirmare audebo, nullum esse poematis genus utilius, & ad perfectam poeseos ab solutionem comparandam accommodatius, quam hoc de quo loquimur. est enim haec exercitatio & ad ingenium acuendum idonea, & ad acumen exprimendum apta, & ad informandum animum pulcherrima suppellectili lauta, & absoluendam perfectam poetae & omni laude

laude dignam scriptionem magnopere necessaria alit copiam, siluescentem abundantiam coercet, necessaria inserit, amputat redundantia, nutrit concinnitatem & scribendi leporem. Ab hac & uenustas acquiritur, & uerborum optimorum, rerumque propriorum delectus cognoscitur, & eorum constructio habetur, nec licentia numerorum quidquam, quod non sit necessarium inferi conceditur. Hac sententiarum concinnitas instruitur, & arguti, certi & circumscripti numeri, numerorumque ambitus de industria quaeruntur. Hac languor quasi quidam suo loco adhibitus laudem conficitur, & industria, ac studio non ex insidijs studetur scriptionis pulchritudini. In hac nihil nisi aue grane, aut elegans admittitur, quod & transferat animos, & moueat huc & illuc. Qui motus cogitationis argutia, uenustate, nouitate, constructione rerum, celeriter agitatus per se ipse delectat. Vt igitur aetas haec nostra quae cum alias poeticas partes amplectitur studiose, tum hanc assiduo usu, exercitationeque excolit, laudem eius generis sibi possit merito comparare, epigrammatis usum, naturam, artificium, genera, finem, uirtutes denique omnes, quae, & quales sint aperire, non erit inuitile: de quo toto genere breuiter disserere, ab re non erit. Quod ut efficere possimus, re ab initio completemur, et quae utilia iudicauerimus, seligemus.

Caput

De notatione etymologiaque nominis caput primum.

Magna uis inest plerunque in nomine ad aperendam rei naturam, atque ideo uiri sapientes inde iubent exordiri, quo commodius de tota re agatur. Epigramma ueteribus cuiuslibet rei inscriptio, siue de aliquo testificatio appellatur: seu dictum, sententia, iudicium honoris, de decoris uel causa prolatum, in quo aliquid insit reprehensione, laude, commendatione, memoria dignum. Ac etsi quamcunque scriptionem nomen indicet (unde etiam Lemma epigramma dicitur) tamen loquendi consuetudine, poetarumque usu proprium nomen effectum est, eius generis poematis, quod laudem uel uituperationem contineat: siue utriusque rationem breuitate, & concinnitate perfectum. Hinc quid epigramma sit facile intelligemus.

Quid sit epigramma caput secundum.

Cognita nominis notatione, epigrammatis definitio enucleanda est: quod ex eo patebit, unde nomen rei fuit inditum. Epigramma enim nihil est aliud quam breue poema cum simplici rei cuiuspiam indicatione uel personae, uel facti, seu est contestatio dedu-

D eta

Est ex propositis in commendationem rei alicuius, seu detestationem. quae descriptio diuisionem simul indicat epigrammatis, dum aut indicationem simplicem rei, aut compositam ex propositis deductam dicimus esse. simplex rei indicatio est illa Virgilij in iij. Aeneidos, ubi illa proloquitur

*Aere cauo (lypeum magni gestamen Abantis
Postibus aduersis figo, et) rem carmine signo.*

Subiungit indicationem.

Aeneas haec de Danais uictoribus arma.

De simplici epigrammate, & composito caput tertium.

Sunt quaedam epigrammata simplicia; quaedam uero composita, quae ex propositis ad aliud quidpiam quod uel sit maius, uel minus, uel par, uel contrarium referuntur. Simplex est epigramma, in quo unam tantum rem exprimit poeta. Ut facit Catullus in Lesbiam, a qua ait se amari.

Lesbia mi dicit semper male, nec tacet unquam

De me dispeream me nisi Lesbia amat.

Quo signo? quasi eadem totidem mox deprecor illi

Affidue, uerum dispeream nisi amo.

Exemplum compositi, in quo aliud deducitur ex propositis,

positis, quod sit maius, illud Catulli in Lesbiam quo loco sibi met gratulatur quod in gratiam iterum cum ea redierit, amoremque eius conciliarit, quod cum minus id sperauerit, insperanti tamen ex animi sententia res contigerit.

Si quidquam cupidoque, optanti que obtigit unquam,

Insperanti hoc est gratum animo proprie.

Quare hoc est gratum, nobis, hoc carius auro,

Quod te restituis Lesbia mi cupido.

Restituis cupido, atque insperanti ipsa refert te:

O mihi cara magis candidiore nota

Quis me uno uiuit felicior, aut magis mi esse

Optandum in uita dicere quid poterit?

Non nonquā deducitur aliquid quod sit minus. efficit id Catullus dum Quintiā laudat, & extollit; ita tamen ut longe esse inferiorem Lesbia uenustate, & lepore ingenuo dicat.

Quintia formosa est multis, mihi candida, longa,

Recta est, haec ego singula confiteor.

Totum illud formosa nego: Nam nulla uenustas,

Nulla in tam magno est corpore mica salis.

Lesbia formosa est, quae cum pulcherrima tota est,

Tum omnibus una omnes surripuit Veneres.

& illud eiusdem

Gallus habet fratres quorum est lepidissima coniux

D 2 Alterius

Alterius lepidus filius, alterius
 Gallus homo est bellus, nam dulces iungit amores,
 Cum pucro ut bello bella puella cubet,
 Gallus homo est stultus, neque se uidet esse maritum.
 Qui patruus patruī monstret adulterium.
 Sed nunc id doleo quod purae impura puellae
 Suauia coniunxit spurca salina tua.
 Verum id non impune feres, nam te omnia saecula
 Noscent, & qui sis fama loquetur anus.
 Interdū sequitur par ex propositis, ut Catullus,
 Quincti si tibi quis oculos debere Catullum,
 Aut aliud siquid carius est oculis,
 Eripere ei noli multo quod carius illi
 Est oculis, siquid carius est oculis.
 et illud etiam apud eundem
 Nulla potest mulier tantum se dicere amatam.
 Vere, quantum a me Lesbia amata mea est.
 Nulla fides ullo fuit unquam foedere tanto,
 Quanta in amore suo ex parte reperta mea est.
 Plerumque sequitur contrarium, siue ex contra-
 rijs & repugnantibus rebus epigramma contexi-
 tur lepidissimum. Vt Catullus,
 Lesbicus est pulcher, quid ni quem Lesbia malit
 Quam te cum tota gente Catulle tua.
 Sed tamen hic pulcher, uendat cum gente Catullum

Si tria

Si tria amatorum suauia reppererit.
 Odi et amo, quare id faciam fortasse requiris? idem
 Nescio, sed fieri sentio, & excrucior.
 Nulli se dicit mulier mea nubere malle, idem
 Quam mihi, non si se Iuppiter ipse petat.
 Dicit, se mulier cupido quod dicit amanti,
 In uento & rapida scribere oportet aqua.
 Sumuntur etiā a similitudine, siue dissimilitudine qui-
 bus uenustissime condiuntur. quorum exempla possem
 ex ueteribus adducere. Sed ne multus sim in re clara,
 ad alia conuertam orationem.

Quot sint ad epigramma genera uersuum,
 & quae caput quartum.

Nullum est uersuum genus quo epigramma non cō-
 stet, quo sit ut forma haec pateat latissime, eius-
 que ratio uaria sit, & multiplex. Nam epopeia certum
 habet genus carminis, definitum elegia, proprium, &
 suum comœdia, & tragaedia, designatum, & mixtū
 quodam lyrica, nec enim omnia recipiunt; epigramma,
 quouis genere uenustissime componitur. Nec solum o-
 ratio certis numeris astricta epigramma dicitur, sed
 inscriptiones monumentorum etiam oratione soluta scri-
 ptæ, epigrammata uocari consueuerunt. Vt M. Tul-

lius

lius in epistolis ad Atticum libro undecimo inscriptiones monumentorum epigrammata uocat, uersuum autem generibus omnibus componi, contineri que epigramma usus ueterum declarat. Nam in lusibus diuersi generis esse uidemus, quae tamen epigramma uocantur: idem apud Catullum. In libro autem epigrammatum graecorum etiam uersibus Heroicis epigrammata continentur. Nec tam ad numerum spectarunt antiqui horum poematum auctores, & principes, quam ad rem, quam sunt eo poematio complexi. quod ex M. Tullij in oratione pro Archia poeta aperte colligitur: & ex quinta Tusculana quaestione multo clarius, ubi de Archimede Syracusano loquitur hoc modo. Ex eadem urbe humilem homunculum a puluere, & radio excita- bo, qui multis annis post fuit Archimedes; cuius ego Quaestor ignoratum ab Syracusanis, cum esse omnino negarent, septum undique, & uestitum uepribus, & dumetis indagani sepulcrum; tenebam memoria quosdam senariolos, quos in eius monumento esse inscriptos acceperam: qui declarabant in summo sepulcro Sphaeram esse positam cum cylindro: ego autem cum omnia collustrarem oculis (est enim ad portas Agragianas magna frequentia sepulcrorum) animaduerti columnellam non multum e dumis eminentem, in qua inerat Sphaerae figura, & cylindri, atque ego statim Syracu-
sanis

sanis (erant autem principes mecum) dixi me illud ipsum arbitrari esse, quod quaererem: immissi cum saltibus multi purgarunt, & aperuerunt locum, quo cum patefactus esset aditus, ad aduersam basim accessimus. apparebat epigramma ex esis posterioribus partibus uersiculorum dimidiatis fere. Plerumque tamen uersuum modi ad sententiam accommodantur ut Iambici, Hexadecasyllabi, Hexametri, & ceteri suo adhibentur interdum loco. Res modo filo suo, & decore exprimitur, uersuum usurpetur uel hoc, uel illud genus, quod magis in rem conuenire, is qui componit iudicauerit.

De eius dictione caput quintum.

Dictio in epigrammate pura esse debet, lecta, sincera, elegans, quae rei dignitatem, quantum fieri potest, augeat. Quae nihil hauriat de faece: sed lauta sit, & magnifica, munda, & culta. Tot uerbis, & generibus uerborum constet, tot speciebus, formis, figuris, modis; quot sunt in ea lingua, & sermonis ratione, in qua componis, genera uerborum, species, formae, figurae, modi. Multa praeterea eius leges nouae, & ficta admittunt, solaecismum interdum cum dignitate interponit, ut Martialis.

Non es uiosus Zoile, sed uitium.

Non uiosus homo es Zoile, sed uitium. Barba-

Barbarissimum non refugit . ut Catullus
Commoda dicebat, si quando commoda uellet

Dicere & insidias Arrius insidias.
Distortam etiam dictionem non spernit, sed in-
ferit uenuste, Vt Marcialis.

Non es bonus sed optimus malorum.
Nam illa dictio uitiosa, nouitas, & distorta copulatio
uocum ac barbara mouet risum, excitat admirationē,
influitque in sensus. Totum itaque epigramma cultū,
limatum, expolitum, teres, rotundum, affectuum ple-
num, molle, argutum, suauē, placidum, decorum esse
debet; quod animum capiat, & in sensus legentium in-
timos sese insinuet: quod excitet; quod moueat eum,
quem uelis affici, quo uolueris modo. Non ui impel-
lat, sed iucunditate alliciat. Non sit tyranno simile qui
mauit metui, quam amari. Sed attrahat ad sese, &
inuitet; rapiat interdum, lectum iterum magis, ac
magis recreet. Non sit illis epulis simile quae prius sa-
tiant, quam famem expleuerint: teque antequam gu-
stes, fastidio afficiunt. Non minaci quodam impetu,
& modo auditorem inuitum, aut haerentem teneat,
& ubi uult tenere abigat. Non abiciat rem magis,
quam extollat, corrodat, quam expoliat, & elimet.
Non ita exultet, ut nesciat suo loco consistere, haereat
animo, relinquat in auribus uestigium sui. Non atte-

rat:

rat: non effluat; non labatur; reperiatur saepius, &
eo magis probetur, quo magis legitur. Condiatur mul-
to sale, ornetur lepore suo, aceto non nunquam asperga-
tur, si res et tempus postularint. Relinquat ambages,
tritas fabulas fugiat, nihil uulgare, nec plebeium ad-
mittat: omnia in epigrammate lucem, et nitorem que-
dam prae se ferant. Verba sint propria, & rebus illu-
strandis apta: translata decore: adhibeantur accom-
modata, non grandia, nitida, expressa, rotunda, apte
ficta, non popularia, non sordida, non obsoleta, non a-
spersa, non mixta ex uarijs linguis, etiā si poetae Grae-
ca interdum interponant nec sine laude. Illud in pri-
mis curandum est diligenter, ne ullum in epigrammate
ponatur uerbum otiosum, ad explendum uersum ma-
gis, quam ad rem significandam comparatum. Nam
et si uis insit magna in epithetis (quae appposita Lati-
ne M. Tullius uocat) si modo sint uenuste adhibita,
& tota ad rem referatur, uitiosa interdum sunt, quae
ad dimensionem quaeruntur magis, & numerum, quā
quae ad sensum faciunt diligentissime curandum est, ut
sint maxime propria, & idonea uerba et nomina fixa,
quae substantiua uulgo Grammaticorum uocat. Nam
his duabus rebus numerosa conclusione adhibita perpla-
cet epigramma, & in sensus influit, totumq; negotium
in his inest, reliquae dictiones ad ornamentū apponun-
tur.

E tur.

tur. epitheta tamen sint selecta, & rebus ipsis apta. Virg. li. 11. Epithetum distinguat ambigua, Ut Deus bellipotens, Aen. aequor Tyrrhenum. Significet qualitatem aliquam, Idē li. 1. Ae. ut collis apricus, mella fragrantia, dulcia, roscida; ex Idem lib. 4. guus mus. Augeat, ut tēplum immane, uiuida bello dex Georg. Idem in Buc. tera: Aequet, ut lupus ululans, oues balantes. Acci Idem in li. 1. piantur a futuro euentu, ut miserrima Dido & infe Georg. lix, quoniam non solum perditura erit pudicitiam, sed Idē li. 6. Ae. & regnum & uitam. a spe felix Tolumnius, dixit Idē li. 1. Ge. Turnus quia ita sperabat. a causis, ut Dona cerealia, Vulcania arma. Ab effectis, ut frigida mors, tristis senectus, pax tranquilla. Ab adiunctis, ut cristatus Achilles, & immitis. herbosum flumen. Per Hyperbolem, ut ferrea uox. Per Metaphoram, ut mobilis riuus, uer purpureum. Per synedochen, ut Virg. Poculaque inuentis Acheloia miscuit uuis. Vuas pro uino. pocula Acheloia, pro Aqua Acheloi fluuij, quae poculis continetur. Acheloum pro quauis aqua. ita etiam Pingui glandem mutauit arista. Per indignationem. Periurae Troiae. Per contemp tum, ut semiuiri Phryges. quaedam a patria, ut Laryssaens Achilles. sunt quaedam usu facta propria, ut Phoebus Apollo. Quedam ex consuetudine contraria significant, ut horrētia Martis arma. hoc est horribilia.

ribilia. penetrabile frigus, quod penetrat. Quedam ex quodam acumine & doctrina, ut Marpesia cautes, uinum Falernum, Massicum, caecubū. Quedam sunt necessaria, Ut pater conscriptus. Quedam ponuntur ob nitorem, ut tempestates quae sonoras. Quedam rebus apponuntur ob aliquod ipsarum munus, Ut Virg. lib. 6. Aen. Diana Truiia, Luna menstrua, idem lib. 1. Geor. Quedam a loco, ut Virg. lib. 4. Aen. Hircana Tigris, & in Buc. Leo Paenus. & Getulus. li. 5. Aen. Quedam ex genere, ut Virg. lib. 5. Aen. Achilles Pelides. Anchisiades Aeneas. lib. 6. Quedam a similitudine, ut Eburneum collum, Ouid. Metam. Quedam ob quantitatem, ut Virg. lib. 1. Georg. Longus coluber, Quedam ab his, quibus sacra, ut Phoebea laurus, Palladia Oliua. Ouid. de Fastis. Quedam a locis sibi sacris, ut Venus Cytherea. Virg. lib. 1. Aen. Delius Apollo, lib. 6. Aen. Quedam a ui aliqua, ut graecolens Auernus. Virg. lib. 6. Aen. Sit igitur illa cura eius qui componit in inferendis epithetis, ut nullum superfluum adhibeat, & ad explendos magis numeros quam ad illustrandam sententiam aptum. Non enim apposita ponuntur ut rei membra, sed ut ornamenta. Perinde ergo ac lux, & nitor quidam debent illustrare, & fulcire uersum, ut fimbriae in ueste pretiosa adhibitae, quae pallam, togam, tunicam cohonestant, & exornant, nec

ad alium usum interseruntur. Ille in adhibendis appo-
sitis non errabit, qui ea addiderit, quae Virgilius, Lu-
cretius, Tibullus, Catullus, Ovidius, Horatius adhi-
buit. Noua tamen apponi possunt, quae dignitatem ha-
beant, & idonea sint, & significantia.

De usu epigrammatis, caput sextum.

Prima inuentio, ususque epigrammatis fuit in Sta-
tuis, & signis, imaginibus, trophaeis, & quibus-
cunque monumentis. Ut qui Herculi signum erige-
bat, illi inscriptionem addebat. Magno Alcidi. siue
Herculi patri. siue Custodi Urbis. siue Orbis domitori.
& huiusmodi. Ut illud in Rufum Rhetorem.
Rhetoris haec Rufi Statua est, si saxea, Rufi

Cur id ais? semper saxeus ipse fuit.

In trophaeis Virg lib. undecimo.

Mexenti ducis exuias, tibi magne trophaeum
Bellipotens, aptat rorantes sanguine cristas.
Telaque trunca uiri, & bis sex thoraca petiunt
Perfususque locis clypeumque ex aere sinistra
Subligat atque ensē collo suspendit eburnum.

In monumentis Horatius lib. 1. Ode quinta.

--me tabula sacer

Votiuā paries indicat humida

Suspen-

Suspendisse potenti

Vestimenta maris Deo

Et illud Valerij Catulli dum dedicat nauiculam

Castori, & Polluci.

Phasellus ille, quem uidetis hospites,

Ait fuisse nauium celerrimum,

Nec ullius natantis impetum trabis,

Nequiuisse praeterire, siue palmulis

Opus foret uolare, siue linteo.

Deinde post multa, subiungit.

Sed haec prius fuere, nunc recondita

Senet quiete, seque dedicat tibi

Gemelle Castor, & Gemelle Castoris.

Est autem tunc epigramma rei cuiuspiam inscrip-
tio, quoties illi apponitur: quando uero in codicem re-
fertur, tunc ipsa statua, siue monumentum est indica-
tio epigrammatis; & quasi inscriptio: uel certe loco
statuae, & monumenti, quasi quaedam subiicitur in-
scriptio & titulus. Verbi gratia, in Veneris statua illa
indicatio.

Orta solo, suscepta solo, patre edita caelo

Aeneadum genetrix, hinc habita alma Venus.

Hic ueteribus epigrammatum usus, nostris & saeculis
superioribus praeterquam quod in hanc sententiam ad-
hibebantur, Ut in statuā Jouis, in templum Dianae,

& ce-

& cetera : breuia etiam poemata in laudem uituperationemque alicuius acute, & urbane conclusa epigrammata uocarunt. atque ita usus obtinuit ut pleni libri de epigrammatis fuerint inscripti, in quibus uel facta cuiuspiam insignia, uel animi corporisque dotes, & uitia exprimerentur.

De forma & ui epigrammatis, & quid eius sit proprium, cap. septimum.

Forma epigrammatis quasi anima, & spiritus, est argutia : sine qua iacet, & languet. quae si subsit, etiam si alia requiras, probatur tamen, & oblectat animi sensus. Si uero epigramma Argutia caret, epigramma non est; ut res aliae quae suam formam per quam sunt id quod sunt, non habent. Nam nerui, succus, & quasi sanguis epigrammatis subtilitas arguta, & acumen est. Propria uero illius uirtus est breuitas. Nec uero breuitatem definio certo uel numerorum, uel uersuum ordine, & multitudine. Nam & simplex uersus epigramma est, & e pluribus distichis absoluta, & inclusa sententia epigrammate continetur. Non tamen nimis longum probo, ne elegia sit uel promissum opus. & quoniam epigramma inscriptio quaedam est, non opus aliquod, illud optimum, quod breuissimum. in Distichis

Stichis inesse eius uenustatem docet Phormio Graecus auctor, quo loco omne epigramma disticho uno ait includendum esse, alioqui iam desinere esse epigramma, esse uero rapsodiam. Nobis autem & si alios qui uel intra sex disticha sententiam concluderunt, liceat imitari : danda est certe opera, ut breuitati studeamus, quo ad fieri possit, ueteres imitantes, ne qui illos sequimur, antea uideamur. Ut in odis Graecos, & Horatium, in alijs auctorem lusum Catullum, Tibullum, auctoresque antiquos. Quod si breuitatem propriam Virtutem, epigrammatis esse dicimus, quo breuius illud fuerit seruato decoro, & argutia conditum, eo iucundius, gratius, concinnius erit iudicandum. Argutia enim animum excitat, & capit : breuitate haeret memoria, & reficit : Itaque has duas Virtutes debet diligenter inspicere, & seruare, qui in componendo epigrammate uult excellere. Breuitatem scilicet, & argutiam, in quibus inest illius uis, & energia. Felix in argutijs Catullus, felicior Martialis, quamuis rebus alijs multo sit inferior, minusque cultus, & limatus. Comparatur uero argutia, quoties conclusio est inexpectata, siue quoties expectationi est contraria, Ut illud in Lusibus de malo arbore, cui affixa fuerunt mali poetae carmina.

Quid frustra quereris colone mecum

Quod

Quod quondam bene fructuosa malus
 Autumnis sterilis duobus astem?
 Non me prae grauat ut putas senectus,
 Nec sum grandine uerberata dura,
 Nec gemmas modo germine exeuntes,
 Seri frigoris ustulauit aura:
 Nec uenti, pluuiae ue, siccitas ue,
 Quod de se quereretur malum dederunt.
 Non sturnus mihi, graculus ue raptor,
 Aut cornix anus, aut aquosus anser,
 Aut coruus nocuit siticulosus:
 Sed quod carmina pessimi poetae
 Ramis sustineo laboriosis.
 Et illud Martialis libro sexto in Coracinum epi-
 grammate quinquagesimo quarto.
 Quod semper casta quae, cinamoque
 Et nido niger alitis superbae
 Fragaras plumbae Nicerotiana
 Rides nos Coracine nil olentes,
 Malo, quam bene olere, nil olere.

De quibusdam uirtutibus epigrammatis,
 caput octauum.

Cum in omni poemate, tum uel ut cum maxime in
 epigrammate Venustas, suauitas, uehementia, et
 energia

energia desiderantur. Venustas nunquam debet abesse, quae in prudentia quadam consistit, & dexteritate electionis, & collocationis. Suauitas allicit lectorem, uel inuitat ad legendum. Ea oritur ex iis quae habent in se iucunditatem, & uim afficiendi sensum, animumque legentis: quae uis tanto est maior, quanto clarius exprimitur. Venustas est decor, & pulchritudo epigrammatis. Suauitas uero uenustatis pulchra, & delicata species, quae efficit, ut auide legas, nec te lectio fastidio afficiat. Venustati aduersatur deformitas, siue turpitudine, Suauitati asperitas. Aliquando Apostrophe uel ad se uel ad alios, ut apud Catullum & ad se & ad puellam.

Miser Catulle desinas ineptire,
 Et quod uides peruisse, perditum ducas.
 Fulserunt quondam candidi tibi soles,
 Cum uentitabas quo puella ducebat,
 Amata nobis quantum amabitur nulla.
 Ibi illa multa tum iocosa fiebant
 Quae tu uolebas, nec puella nolebat,
 Fulserunt ueri candidi tibi soles,
 Nunc iam illa non uult, tu quoque impotens esto,
 Nec quae fugit sectare, nec miser uiue,
 Sed obstinata mente perfer, obdura.
 Vale puella, iam Catullus obdurat.

Nec te requireret, nec rogabit inuitam.
 At tu dolebis, cum rogaberis nulli.
 Scelestâ te ne? quae tibi manet uita,
 Quis nunc te adibit? cui uideberis bella?
 Quem nunc amabis? cuius esse diceris?
 Quem basiabis? cui labella mordebis?
 Quoties item sunt quae paria paribus referuntur: quo-
 ties siluis, montibus, arboribus, rebus inanimis damus
 sermonem, uel cum ijs loquimur. Ut in lusibus
 Quam puero legem fertur dixisse Priapus,
 Versibus hic infra scripta duobus erit.
 Quod meus hortus habet, sumas impune licebit,
 Si dederis nobis, quod tuus hortus habet.

Catullus ad Sirmionem peninsulam

Peninsularum Sirmio insularumque
 Ocelle, quascunque in liquentibus stagnis,
 Marique pasto fert uterque Neptunus,
 Quam te libenter, quam laetus inuiso,
 Vix mi ipse credens Thyniam, atque Bythinos
 Liquisse campos, uidere te in tuto:
 O quid solutis est beatius curis
 Cum mens onus reponit, ac peregrino
 Labore fessi, uenimus larem ad nostrum.
 Desideratoque acquiescimus lecto.
 Hoc est quod unus est, pro laboribus tantis.

Salue

Salue o uenusta Sirmio atque hero gaude.
 Gaudete uos quoque Lydiae lacus, undae
 Ridete quidquid est domi cithinorum.
 Energia quasdam rerum quasi ad aspectum subiicit
 ideas, & species singulari quodam artificio, & ordi-
 ne, ut exterriti, stupidi, furiosi, iracundi, malitiosi,
 denique rei quasi faciem depingit. Energia est in uer-
 bis, & rebus. in lusibus

Carminis incompti lusus lecture procaces
 Conueniens Latio pone supercilium.
 Non soror hoc habitat Phoebi, non Vesta sacello,
 Non quae de patrio uertice nata Dea est.
 Sed ruber hortorum custos membrofior aequo,
 Qui tectum nullis uestibus inguen habet.
 Aut igitur tunicam parti praetende tegendae,
 Aut quibus haec oculis aspicias, ista lege.

Est autem energia item aut in facto, aut in di-
 cto, aut in animo. factum uoco quamlibet rem.
 ut Catullus ad Lesbiam:

Huc est mens deducta tua mea Lesbia culpa,
 Atque ita se officio perdidit ipsa suo.
 Ut iam nec bene uelle queam tibi si optima fias
 Nec desistere amare omnia si facias.
 & O saeculum insipiens & in facetum.
 & alio loco. Ouentum horribilem atque pestilentem.

F 2 Mar-

Martialis de Mutio Scaeuola.

Dum peteret regem decepta satellite dextra

Iniecit sacris se peritura focis.

Sed tam saeua pius miracula non tulit hostis,

Et raptum flammis iussit abire uirum.

Vrere quam potuit contempto Mutius igne,

Hanc spectare manum Porfena non potuit.

Maior deceptae fama est, & gloria dextrae,

Si non errasset fecerat illa minus.

Et illud

O quantum est subitis casibus ingenuum.

Et illud ubi furta mapparum Hermoginis
exposuit.

Ad caenam Hermogenes mappā nō attulit unquā,

A caena semper rettulit Hermogenes.

*In sententijs quibus rem cōcludimus magna energiae
uis inest, & in modo describendi unamquamque rem,
& illius adiuncta, quas uulgus circumstantias uocat.
Sed hic duo uitia sunt diligenter praecauenda. Primū
ne turgeat oratio mani sonitu uerborū: ne ue torquea-
tur extra decorum. Secundum ne dictio languescat
sine spiritu, & neruis abiecta, aut humili conclusione
aut rei totius expositione.*

Quibus

Quibus in generibus eloquentiae uersetur epi-
gramma, caput nonum.

Est oratori finitimus poeta, ut docet locis pluribus
Marcus Tullius: uersantur pene in eisdem spa-
tijs, eisdem orationis luminibus susceptam materiam
exornant: & quae tractanda receperunt, eisdem in
generibus eloquentiae expoliunt; quamuis ordine, &
modo diuerso. Oratores sane dicuntur de omnibus re-
bus ornatè copiose scienter posse dicere: hoc est bene:
Poetae idem praestant numerosa oratione. Illi quam-
cunque quaestionem ad tria genera eloquentiae accom-
modant: Hi etiam eisdem in generibus causarum uer-
santur exponendis rebus: licet sit diuersus utrique fi-
nis propositus. Nam in genere iudiciorum quo aliquē
tuemur siue criminamur siue ab iniurijs uindicamus
siue insimulamus uersatur, qui epigrammata componit,
& ut orator oratione id efficit, sic scriptor epigramma-
tum epigrammate praestat. Catull. in Asinium

Marrucine Asini manu sinistra

Non bene uteris in ioco, atque uino,

Tollis lintea negligentiorum

Hoc falsum esse putas fugit te inepte,

Quamuis sordida, res, & inuenusta est,

Non credis mihi, crede Pollioni

Fratri,

Fratri, qui tua furta, uel talento
Mutari uelit, est enim leporum
Disertus puer, ac facetiarum.
Quare aut hendecasyllabos trecentos
Expecta, aut mihi linteum remitte,
Quod me non mouet aestimatione,
Verum est mei sodalis.
Nam sudaria setaba ex Hiberis
Miserunt mihi muneri Fabullus
Et Veranius, haec amem necesse est.
Ut Veraniolum meum, & Fabullum

In genere deliberationis est illud Catulli ad
Lesbiam.

Vinamus mea Lesbia, atque amemus.
Rumoresque senum seueriorum
Omnes unius aestimemus assis.
Soles occidere, & redire possunt,
Nobis cum semel occiderit breuis lux
Nox est perpetua una dormienda.
Da mihi basia mille, deinde centum,
Deinde mille altera, deinde secunda centum,
Dein usque altera mille, deinde centum,
Dein cum millia multa fecerimus,
Conturbabimus illa, ne sciamus
Aut ne quis malus inuidere possit,

Cum

Cum tantum sciat esse basiorum.
Plurima sunt in hoc genere apud Catullum & apud
Martialem, quae ne multisimus praeterimus consul-
to. Tu uno exemplo esto contentus, cetera inde petas li-
cet. Genus exornationis est amplissimum, quoniam
in id & uirtutes omnes cadunt, ut commendes: & ui-
tia omnia, ut uituperes; & quidquid laude uel uitupe-
ratione dignum homines iudicant. Huc gratiarum a-
ctio, gratulatio, quaecumque commendatio refertur, est
namque forma haec copiosissima oratoribus ad dicen-
dum, & poetis campus latissimus in quo euagari, &
excurrere possint: quaecumque facta improbando, lau-
dando, commendando, gratulando. Quocirca tenenda
diligenter sunt ea, quae laudari, quaeque uituperari
conueniat. Sepienda memoria praecepta, quibus id
fiat, comprehendendum animo artificium eius formae,
ut cum laude, in eo uerferis. Vide quemadmodum lau-
dat Catullus M. Tullium

Disertissime Romuli nepotum
Quot sunt, quotque fuere Marce Tulli,
Quotque post alijs erunt in annis,
Gratias tibi maximas Catullus
Agit, pessimus omnium poeta;
Tanto pessimus omnium poeta,
Quanto tu optimus omnium patronus.

Ut

Vt illud quo formositatē Roscij laudabat Quintus Catullus, quod est apud M. Tullium in primo de natura Deorum.

Constiteram exorientem Auroram forte salutans

Cum subito a laeua Roscij exoritur

Roscij exoritur

Pace mihi liceat caelestes dicere uestra

Mortalis uisus pulchrior esse Deo.

At Martialis est illud libro septimo epigrammate uigesimoquarto in malum poetam.

Dulcia cum tantum scribas epigrammata semper,

Et cerussata candidiora cute.

Nulla mica salis, nec amari fellis in illis,

Gutta sit; o demens uis tamen illa legi?

Nec cibus ipse iuuat morsu fraudatus aceti,

Nec grata est facies cui gelasius abest.

Infanti melimella dato, fatuasque mariscas,

Nam mihi quae nouit pungere, Chia sapit.

Sed ut ingenua est, & honesta laudandi consuetudo, ita illiberalis, & indigna bono poeta uituperandi (nisi uitia accuses). Hoc genere etiam continentur Epitaphia, Elogia, Naenia, Treni, Monodia, Epicedia, de quibus paucis, ubi de epigrammate egerimus.

De conclusione epigrammatis, caput decimum.

HOc poematis genus etsi totum illustre, elaboratum industria, perfectum ingenio, studio absolutum esse debet: exitus tamen, & conclusio arguta, & admirabilis expectatur: quae nouitate, concinnitate, argutia, pondere, sale excitet legentium mentes, & obleat. Nam quoniam ibi aures, animusque conquiescit, qualis illa est, tale totum iudicatur epigramma. Quod etsi sit frigidum totum, & leue, conclusione tamen acuta, & graui haeret animo. Hoc fit sententia, & dictione, cum structura uerborum grauis est: numerus aptus: membra, dictio, dictionisque syllabae, & tempora. Saepe etiam interrogatione, iuuant, & curta membra, ut uersus punctim, non caesim feriat, ut ait M. Tullius. Interdum enim accidit, ut longioribus membrorum interuallis, & sensuum languescat oratio. Danda ergo accurate opera, ut elaborata sit conclusio. Martialis cum exprimeret dolorem quem Portia uxor Bruti ex interitu coniugis cepisset, ita ut sibi mortem consciscere non dubitarit, cui cum esset remotum ferrum, illa sibi ardentes prunas intra os coniecit, quibus adusta animam efflauit, argute adiunxit in fine. Inunc, & ferrum turba molesta nega,

Eodem modo cum exposuisset porcellos natos esse ex uulnere matris hasta casu coniecta, cuius ictu & sus mater occubuit, & ea plaga exiere porcelli, adiungit.

O quantum est subitis casibus ingenium.

Sint ne aliqua genera epigrammatis,
caput undecimum.

Quod si quaeras an sint genera aliquot epigrammatis, iudicandum hoc certe erit, ex rerum natura de quibus illud componitur. Tot enim epigrammatum sunt genera, quot et rerum, de quibus textitur. sed ut discentium minuamus laborem, fructumque aliquem, & utilitatem studiosis afferamus, tollendus est huiusmodi infinitus ambitus; genera usu frequentiora colligenda sunt. Nam etsi de rebus certis, & definitis, de quibus componantur epigrammata nihil possit praefiniri; assignari tamen quaedam rerum genera usu frequentiora possunt, ut facilius, quo intendimus, cum laude perueniamus. sunt enim usurpata quaedam, & trita magis in quibus etiam nostris magnus est usus: quoniam non possunt, ut dixi, certa genera definiri, quia materiae maxima est diuersitas. quae numero circumscripto includi non potest. Sunt igitur quaedam epigrammata mollia, tenera, uarijs diffusa affectibus, amoris,

amoris, & beneuolentiae; quo in genere laus est maxima, & decorum languor quidam. exegit enim haec forma animi quasi quandam mollitiem, decore adhibitam. exegit uerba propria; atque hoc in illis ornatissimum, uerba etiam quae diminutiva uulgus uocat, cuiusmodi multa apud Catullum, illud ad Iuuentium

O qui flosculus es Iuuentiorum,

Non horum modo sed quot aut fuerunt

Aut posthac alijs erunt in annis:

Mallem delicias mihi dedisses

Quam isti cui nec seruus est, nec arca,

Quam sic te sineres ab isto amari

Qui non est homo bellus, inquires est.

Sed bello huic nec seruus est nec arca.

Hoc tu quam lubet abijce eleuaque,

Nec seruum tamen ille habet neque arcem.

Et illud ad Iuuentium

Melitos oculos tuos Iuuenti

Si quis me sinat usque basiare,

Usque ad millia basiem trecenta,

Nec unquam saturum inde cor futurum est.

Non si densior aridis aristas,

Sit nostra seges osculationis.

Multa similia de Veranio, & de Lesbia apud eundem poetam. In lusibus uero

Simpliciter tibi me quodcunque est dicere oportet.
 Natura est quoniam semper aperta mihi.
 Paedicare uolo, tu uis decerpere poma,
 Quot peto si dederis, quod petis accipies.
 Alia sunt acria, uegeta, & uiuida, pleraque apud
 Martialem, sed nos nonnullorum generum quae magis
 sunt in usu demonstramus artificium. Unum est ge-
 nus in quo poetae est proposita foeditas, sed hanc com-
 ponendi rationem non modo a Rep. Platonis extermi-
 nandam, sed ut monstrum et portentum maximum in
 ultimas terras abijciendam puto. Nec enim digni sunt
 poetae nomine huiusmodi foedis scriptores. castum, in-
 quit ille, decet esse poetam, piuum, nec lutulentas sues,
 & spurcos canes imitari conuenit. Quocirca de hoc
 genere ne uerbum faciemus.

De secundo genere epigrammatis,
 caput duodecimum.

Alterum est genus in quo sibi poeta proponit fel-
 & amarulentiam quasi quandam. sunt in hoc ge-
 nere frequentes obiurgationes, detrectationes, maledi-
 cta, uirus quasi quoddam diffusum. In hoc genere bono
 uiro uersari licet, dummodo sine opprobrijs, & contu-
 melijs illud exerceat. conuicia uero sint ciuilia, ad de-
 prauatam

prauatam uiuendi consuetudinem notandam, mores q̄s
 malos reprehendendos. Catullus in Furium
 Furi cui nec seruus est, nec arca;
 Nec cimex, nec araneus, nec ignis.
 Verum est, & pater, & nouerca; quorum
 Dentes uel silicem comesse possunt.
 Et pulchre tibi cum tuo parente,
 Et cum coniuge lignea parentis;
 Nec mirum. Bene nam ualetis omnes.
 Pulchre conquoquitis, nihil timetis;
 Non incendia; non graues ruinas;
 Non facta impia, non dolos ueneni;
 Non casus altos periculorum.
 Atqui corpora sicciora cornu,
 Aut siquid magis aridum est habetis;
 Sole & frigore, & esuritione.
 Quare non tibi sit bene, atque beate?
 A te sudor abest, abest salina,
 Muccus que, & mala pituita nasci.
 Et quae sequuntur.
 Martialis ad Gelliam lib. quinto epigramma-
 te trigesimo.
 Si quando leporem mittis mihi Gellia dicis
 Formosus septem Marce diebus eris.
 Si non derides, si uerum lux mea, narras.

Edisti nunquam Gellia tu leporem.
Ad Gallum eodem libro epigrammate septuagesimoquarto.

Nunquam me reuocas, uenias cum saepe uocatus,
Ignosco nullum si modo Galle uocas.

Inuitas alios, uitium est utriusque quod inquis?

Et mihi cor non est, nec tibi Galle pudor.

Eodem libro epigrammate nonagesimoprimo in Ligurinum.

Occurrit tibi nemo quod libenter

Quod quacunque uenis fuga est & ingens

Circa te Ligurine solitudo.

Quid sit scire cupis? nimis poeta es.

Hoc ualde uitium periculosum est:

Non Tigris catulis citata raptis,

Non Dipsas medio perusta sole,

Nec sic Scorpius improbus timetur,

Nam tantos rogo quis ferat labores?

Et stanti legis, & legis sedenti,

Currenti legis, & legis cacanti,

In Thermas fugio, sonas ad aurem:

Piscinam peto, non licet natare:

Ad caenam propero, tenes euntem:

A caena uenio, fugas sedentem:

Lassus dormio, suscitatus iacentem,

Vis

Vis quantum facias mali uidere,
Vis iustus, probus, innocens, timeris.

De tertio epigrammatis genere, caput
decimum tertium.

Hic proxima est alia ratio componendi epigramma, sed illa re differt, quod quantum fieri potest abstinet a maledictis, acumine tamen quasi quodam mordet. Totum uidetur comparatum ad excusandum, & accusat, uidetur laudare, & uituperat. Genus est acutum, mordax, dicax, in eo poeta argute carpit, & false eludit eum, in quem componitur. Qui componit nihil minus uidetur uelle, quam ut carpat, id tamen acumine quodam praeestat. Ut Martialis libro secundo in Taurum epigrammate sexagesimo sexto.

Dummodo causidicum, dum te modo Rhetora fingis,

Et non decernis T aure quid esse uelis:

Peleos, & Priami transit, uel Nestoris aetas,

Et fuerat serum iam tibi desinere.

Incipe tres, uno perierunt rhetores anno,

Siquid habes animi, siquid in arte uales.

Si schola damnatur, fora litibus omnia seruent,

Ipse potest fieri Marsia causidicus.

Eia age rumpe moras, quo te expectabimus usque?

Dum

Dum quid sis dubitas, iam potes esse nihil.
Eodem libro epigrammate sexagesimonono
in Classicum.

Inuitum caenare foris te Classice dicis,
Si non mentiris Classice, dispeream.

Ipse quoque ad caenam gaudebat Apicius ire,
Cum caenaret erat tristior ille domi.

Si tamen inuitus uadis, cur Classice uadis?

Cogor ais, uerum est, cogitur & Selius.

En rogat ad caenam melior te Classice re etiam,

Grandia uerba ubi sunt? si uir es, ecce nega.

Et illud in Velocem.

Scribere me quereris Velox epigrammata longa,

Ipse nihil scribis, tu breuiora facis.

De quarto genere epigrammatis, caput de-
cimumquartum.

Forma quarta est tota sale condita, & iucunda,
urbanitate lepida, & uenusta. In hoc genere requi-
ritur salsus quidam, & urbanus lepor, qui sensus ani-
mi iucunditate quadam perfundat, risumque moueat,
non nimia dicacitate, nec mordacitate. Vitantur hic
contumeliosa uerba; absunt maledicta, & quae foede,
& sine decore fiunt; ad risum comparantur non ad
inferendam

inferendam iniuriam; sed ad iocum & ludum. Ut
Martialis libro tertio epigrammate uigesimo inquis-
rit, quid agat Canius, & tandem concludit illum nihil
aliud agere quam ridere.

Dic Musa quid agat Canius meus Rufus?

Vtrum ne chartis tradit ille uicturis,

Legenda temporum acta Claudianorum?

An quae Neroni falsus astruit scriptor?

An emulatur improbi iocos Phaedri?

Lasciuus elegis an seuerus Herois?

An in cothurnis horridus Sophocleis?

An otiosus in schola poetarum?

Lepore tinctos Attico sales narrat?

Hinc si recessit porticum terit templi,

An spatia carpit lentus Argonautarum?

An delicatae sole rursus Europae,

Inter tepentes post meridiem buxos,

Sedet ambulatue, liber acribus curis?

Titi ne thermis, an lauatur Agrippae?

An impudici balneo Tigillini?

An rure Tulli fruitur, atque Lucani?

An Pollionis dulce currit ad Quartum?

An aestuantes iam profectus ad Baias?

Piger Lucrino nauiculatur in stagno?

Vis scire quid agat Canius tuus? ridet.

Libro undecimo in Parthenopaeum epigramma
re octuagesimo septimo.

*Leniāt ut fauces medicus, quas aspera uexat,
Assidue tussis, Parthenopae tibi.
Mella dari, nucleosque iubet, dulcesque placentas,
Et quidquid pueros non sinit esse truces.
At tu non cessas totis tussire diebus,
Non est haec tussis Parthenopae, gula est.*

De quinto genere epigrammatis, caput
decimum quintum.

Componuntur quaedam epigrammata quinto gene-
re, ea ratione, ut sibi met instant, tota sint den-
sa, conferta, & multiplicia: quando ita singulis qui-
busque locis, & partibus res grauitur, & acute conse-
runtur, ut quouis loco, & quauis parte sententia ter-
minari, concludique possit. Deducitur uero ut senten-
tia semper crescat. Hoc ingenij felicitatis usu euenit.
non quibuscunque. Nam magno artificio opus est, sin-
gulari acumine, & prudentia. Ego & si non unum uel
alterum qui omnes numeros in hoc genere expleat, re-
perio colligam certe aliquod apud Martialem, ex qui-
bus tu quid tibi in huiusmodi forma praestandum sit
intelligas, Martialis lib. 1. epigrammate 90. de Gellia.

Amisum

*Amisum non stet cum sala est Gellia patrem,
Cum quis adest iussae profiliunt lacrymae.
Non luget quisquis laudari Gellia quaerit,
Ille dolet uere qui sine teste dolet.*

Eodem libro epigrammate centesimo undeci-
mo ad Olum.

*Cana est barba tibi, nigra est coma, tingere barbam
Non potes, haec causa est, sed potes Ole comam.*

Venustum illud centesimum quinquagesimum
quartum de Catella Publij.

*Issa est passere nequior Catulli,
Issa est purior osculo columbae,
Issa est blandior omnibus puellis,
Issa est carior Indicis lapillis,
Issa est deliciae catella Publi,
Hanc tu si queritur, loqui putabis,
Sentit tristitiamque, gaudiumque,
Collo nexa cubat, capitque somnos,
Ut suspiria nulla sentiantur;
Et desiderio coacta uentris,
Gutta pallia non sefellit ulla,
Sed blando pede suscitatur, toroque
Depom monet, & rogat leuari,
Castae tantus inest pudor catellae.
Ignorat Venere, nec inuenimus*

H 2 Dignum

Dignum tam tenera uirum puella.
 Hanc ne lux rapiat suprema totam
 Picram Publius exprimit tabella,
 In qua tam similem uidebis Iffam,
 Ut sit tam similis sibi nec ipsa,
 Iffam denique pone cum tabella,
 Aut utramque putabis esse ueram,
 Aut utramque putabis esse picram.

De sexto genere epigrammatis, caput
 decimum sextum.

Est hoc genus nobile, & magnificum, generosum,
 & splendidum, absolutum prudentia quadam,
 & aequalitate plenum: in quo cum grauitate uenu-
 stas miscetur: acumen cum lenitate temperatur: nu-
 merus quasi ibi natus uidetur, non aliunde eo defle-
 xus: non translatus ambitiose, aut labore quaesitus.
 In quo semper usque ad extremam conclusionem le-
 gentis animus est suspensus, cuius desiderium exple-
 tur sententia excepta. Conditur enim ex quaesita qua-
 dam argutia, & numerofo dicendi genere perficitur.
 In eo respondent aut partes partibus, aut extrema con-
 clusio superioribus omnibus. Ut illud in lusibus.

Cur obscaena mihi pars sit sine ueste requiris,

Quaero

Quaero tegat nullus cur sua tela Deus?
 Fulmen habet mundi dominus tenet illud aperte,
 Haec datur aequoreo fuscina tecta Deo?
 Nec Maiores illum, per quem ualeat, occulit enssem,
 Nec latet in tepido Palladis hasta sinu.
 Num pudet auratas Phaebum portare sagittas?
 Clam ne solet pharetram ferre Diana suam?
 Num tegit Alcides nodosae robora clauae?
 Sub tunicam uirgam, num Deus ales habet?
 Quis Bacchum gracili uestem praetendere Thyrsos?
 Quis te celata cum face uidit Amor?
 Nec mihi sit crimen quod metula semper aperta est,
 Hoc mihi si telum desit inermis ero.

Martialis uero de amphitheatro Domitiani.

Barbara Pyramidum sileat miracula Memphis,
 Assiduus iacet nec Babylona labor.
 Nec Triviae templo molles laudentur honores,
 Dissimuletque Deum cornibus ara frequens.
 Aere nec uacuo pendentia Mausolea
 Laudibus immodicis Cares in astraferant.
 Omnis Caesareo cedat labor amphitheatro.
 Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

De septimo

De septimo genere epigrammatis, caput
decimum septimum.

Septimum genus est amatorium molle, & placidū,
quod influat in sensus & moueat. Non tamen a-
met turpitudinem, fugiatque illam obscenitatem,
quam de industria sectati sunt plerique spurci, & foe-
di homines, in componendo. qui sua turpitudine sese
indignos effecerunt, qui ab ingenuis legantur. Re-
spiciunt enim aures castae, & honestae huiusmodi ef-
frenatam libidinem, & hanc immoderatam impuden-
tiam detestantur. Nam huiusce faeditatis auctores, nō
modo ex hominum societate expellendos putabat diui-
nus Plato, sed pestes Reip. & carnifices iuventutis
uocabat. Quod & bonorum morum hostes, & casti-
moniae, integritatis, uerecundiae depopulatores quasi
quidam essent. Archilochum ob hanc foeditatem Athe-
nienses de patria exterminarunt: Ouidium haec prae-
clara doctrina in exilium perpetuū relegauit. obsceni
itaque & ab honestate alieni uersus non solū uiri Chri-
stiani auribus sunt indigni, sed nobilis, & liberaliter
educati, famae & dignitati perniciosi. Tu si me audis,
abstine, ne si turpibus insistas turpis ipse euadas. epi-
grammata turpia, obscena, inhonesta, ut scopulum cui
tabis componendo: leges ut linguae candorem, nito-
rem

rem uersuum, numerorum uarietatem, in ueteribus no-
tes, quoniam alia ipsorum fere non habemus. Quae
inopia bonorum exemplorum efficit, ut ego ipse qui non
modo turpia fugienda esse admoneo, sed ea etiam quae
uel solam umbram habeant obscenitatis relinquenda,
utar aliquando in exemplis, quod noua afferre indi-
gnum iudico, uetera uix possum meliora colligere quam
ea in quibus turpitudinis insit species. quod illi uide-
licet in eo fuerunt ingeniosi in quo nobis perniciosos es-
se uidemus. Elige potius congruentem conuenientem-
que uitam, honestati instituere sine ijs, quam illis du-
cibus turpitudinem, foeditatemque prae te ferre. Cor-
rumpuntur enim huiusmodi carminibus mores, uita de-
prauatur, homines pecudibus similes efficiuntur. Quid
enim aliud quisque sit, quam id cuius uel lectioni stu-
det, uel studio delectatur? Componantur tamen in hoc
genere epigrammata, quae sint liberalia & ingenua,
sint uerecunda, modesta, candida, culta, tersa, mollia,
affectuum plenissima, & quam uariius est amantium
affectus, tam uaria sint ipsa. Sint interdum mutila,
& deficientia. Nam maxima amantis sapientia est,
nonnunquam una amentia; quae exprimitur in epi-
grammate, dum uel sententiae deficiunt, uel sunt mu-
tila, uel repetuntur. Cum uaria desideria exponun-
tur, multiplices, et cōtinuae cogitationes, somnia, uisa,
praesagia,

praesagia, collocationes fictae. Cauendum tamen est diligenter, ne sint frigida, languida, inculta, puerilia. Multa sunt apud Catullum huius generis, praeclara multa apud Martialem. Nam est hoc genus uarium & in eo poetarum antiquorum multa fuerunt praeclara. de quibus, quia sunt pleni libri scribendis exemplis supersedeo.

De octauo genere epigrammatis, caput
decimooctauum.

QUoddam est genus iucundissimum, acutum & facetum, cum Echo in fine uersuum responder, uel in medio, & sententiam uel illustrat eandem: uel diuersam exorditur. In hoc genere Latini fuerunt feliciores Graecis. Hoc compositionis genere poeta sibi magnam auditorum attentionem comparat, et uoluptatem efficit non mediocrem. In hoc genere illud est elegans, quoties extrema etiam uerba mutantur, & expectatio auditoris diuersa conclusione deluditur. uerbi gratia si sint nobiles non respondeat biles, sed uiles. Nam hoc modo uersus terminatur suauius. Quae nouitate maiorem inuentionis laudem consequitur poeta si concinne id efficiat, quam si ueteres imitando sequi studeat. Est illud elegans ueteris poetae: multa similia circumferuntur.

Quae

Quae celebrat Thermas Echo, et stagna alta Neronis
Deludit uoces concaua saepe meas.
Saepe hic Narcissum expecto simul illa moratur,
Si queror, haec queritur, si gemo, & illa gemit.
Quis nam clamor? amor. quis nam furor? uror.

Echo quae grauior paena in amore? mora.
Expectas Narcissum? ipsum. quae causa morandi?
Orandi. Num isthaec dicta notabit? abit.
Ad fuerat? fuerat. ne isthic? hic. quem fugit iste?

Is te. etiam me? Me. quod malum amare? mare.
Non ueniet? ueniet. quae spes? aes. Vincitur auro?
Auro. Victor ero prodigus aeris? eris.
Sunt pueri fragiles? Agiles. ui muneris? aeris.

Quis docet hoc? Echo, cum bene clamat, Amat.
Habetur etiam illud genus falsum, ornatum, & urbanum, cum res aliae, ex alijs quasi subordinantur cum nouitate aliqua. Quae nouitas mutati uerbi, uel syllabae, uel litterae habet leporem, ut illud.

Spernitur haereticis pietasque, fidesque, Deusque,
Cur? quia non aliud uiuere, quam bibere est.
Illud hoc loco non puto esse praetermittendum, non esse uidelicet conuertendos numeros ad allusionem nominis. Quoniam nihil est stultius, nihil ineptius eo studio, cum habeas animi, corporisque dotes, & campum latissimum uirtutum, in quo possis euagari, & excur-

I rere.

vere. Nam facta argumentum suppeditant, res gestae, aetas, munia, dignitas, generis antiquitas, nobilitas, dicta, consilia, ornamenta alia, in quibus praedicandis finem non inuenies. Aliquando tamen ad uituperandum non inepte licebit uti, ut Ouidius

At cur non dicam Furia, te Guriam?

De epitaphio caput decimumnonum.

Sunt praeterea quaedam genera epigramatis, quae Epitaphia dicuntur: quae fere in exornatione sunt posita. Est autem epitaphium inscriptio, quae in sepultura fit, quae docet, cuius ossa tegantur ea mole, quod eius plerumque nomen aetas, dignitas, munus, facta, & huiusmodi alia. More ueterum indicat Virgilius.

Et tumulum facite, & tumulo superaddito carmen.

Daphnis ego in siluis hinc usque ad sidera notus. Epitaphium autem prius fuit oratio funebris, quae praeclara facinora, & res bene pro patria gestas uiri alicuius demortui, aut demortuorum aliquorum declarabat publico praeconio, quae habebatur ad tumulum uita funtorum. Huiusmodi epitaphium extat apud Thucydidem; scriptum etiam reliquit epitaphium, siue funebrem orationem Diuinus Plato, quam ipse composuit in funere eorum, qui ob patriam obierunt. Illa

adeo

adeo probata fuit omnium consensu, ut institutum fuerit quotannis eam publice recitari. Haec oratio more ueterum modo uersu constabat, & dicebatur carmen inferiarum, siue parentalia; modo soluta oratione, & funebris oratio appellabatur. Nos hodie ea, quae ad sepulturam in demortuorum interitum componuntur epitaphia nominamus, siue illud incidatur, siue in librum referatur. Eius materia diuersa ratione tractatur, diuerso modo. pro imperatore, pro exercitu, pro Rege, pro publico magistratu, pro puero, pro sene, pro adultero, pro foemina: proprie, & apte accommodandum est. Aliquando per exclamationem: modo per interrogationem, ut nosmetipsos rogemus; ut expectemus responsum; deinde percontemur alia: Ut loquamur cum urna, siue tumulo, petamus à nobis ipsis rationem consilij nostri, significemus interdum quid nos loqui, quid silere cogat; quo dolore afficiamur: quod officium exigit, & uirtutes demortui postulent, loqui nos: quam uis impediatur luctus. Decet inuehi in mortem, in causam interitus: si pestis, si bellum, si casus, si aqua, si ignis, si mare, si ager, si uilla: licet excurrere in pericula detestando, accusando Parcas, in aetatem, in tempus, in Persephonen, in Ditem, in Solem, qui aspexit, & passus est; in lunam, in diem, qui non obduxit omnia nebulis; in partem anni, aestatem, hiemem &c.

I 2

Consolari

Consolari conuenit propinquos, amicos, socios: polliceri uitam beatam; precari quietem, gaudium, uitam perpetuam. Alloqui interdum saxum, tumultum, uia-
torem, lectorem, amicum quempiam, patriam, domū, familiam, & sic de ceteris. Nonnūquam colloquemur cum posteritate, ut non obliuiscatur laudis illius, & famae: accusabimus fortunae inconstantiam. Si sapiens, qui uita est functus, alloquemur Musas; Apollinem, Mineruam, Montes sacros Musis, fluuios, et patriae flumina, ut si Romanus, Tiberim; si Florentinus Arnum, si Neapolitanus Sebethum; Si miles, Martem, Bellonam; si sacerdos, antistes, uir iustus, pietatem, religionem, fidem, uirtutes omnes: si nau-
ta mare, & maris omnia, & sic de ceteris. Demon-
strabimus bona, quibus demortui perfruantur in bea-
torum contubernio; quid in terris consequantur, hono-
res, titulos, famam, memoriam sempiternam. Decla-
rabimus studia, aetatis gradus, dotes animi, facta, ingenium. Haec in uniuersum dicta sint, unde petatur argumentum componendi epitaphium. Sed praecipuas epitaphij partes assignemus. Eae sunt potissimum lu-
ctus, laudes, consolatio, exhortatio, explicatio damni, & iacturae, amplificatio rerum, ut desiderium amissi augeatur: addenda tamen consolatio. Fuerunt uete-
rum simplicissima epitaphia nonnunquam, culta, & ele-
gantia.

gantia. Illud poetae Pacuuij.
Adolescens tametsi properas, hoc te saxum rogat
Ut se aspicias, deinde quod scriptum est legas.
Hic sunt poetae Pacuuij Marci sita.
Ossa: hoc uolebam nescius ne esses: Vale.
Illud Plauti.
Postquam est morte captus Plautus
Comoedia luget; scena est deserta;
Deinde risus, ludus, iocus que & numeri,
Innumeri simul omnes collacrymarunt.
Illud Virgilij.
Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope, cecini pascua, rura, duces.
Illud Diogenis Cynici, cuius signum sepultu-
rae appositum, erat canis.
Dic canis hic cuius tumultus? Canis. At canis hic qs?
Diogenes. Obijt? Non obijt, sed abiit.
Diogenes cuius pera penus: cui dolia sedes.
Ad manes abiit? Cerberus ire uetat.
Quonam igitur? clari flagrat qua stella leonis,
Additus est iustae nunc canis Erigoniae.
Illud etiam non ignobile D. Alfonsi Aual-
Marchionis Piscarij.
Quis iacet hoc gelido sub marmore? Maximus ille
Piscator, belli gloria, pacis honos.

Num

Num quid et hic pisces cepit? nō. ergo quid? Vrbes,
 Magnanimos reges, oppida, regna, duces.
 Dic quibus haec cepit Piscator retibus? alto
 Consilio, intrepido corde, alacrique manu.
 Qui tñ rapuere ducem? duo numina Mars, Mors.
 Ut raperent quidnam compulit? Inuidia.
 Nil nocuere tamen, uiuit nam fama superstes,
 Quae Martem, & Mortē uincit, & Inuidiā.

De Nenia caput uigesimum.

E Pitaphij nomine complectebantur ueteres Neniā,
 quo nomine deam funerum, etiam appellabant,
 ut Festus, & D. Augustinus docent. Dicebatur ue-
 ro Nenia epitaphium, seu carmen, quod ad rogi ca-
 nebatur, si uero sepulturae scriberetur, epitaphium. In
 Naenia multa dicebantur de eo, cuius combureretur
 corpus, more ueterum, uel tegeretur sepultura, quae
 ad commendationem, ad lamentationem, & luctum
 facerent. Sit illud optimū Naeniae exemplum in quar-
 to Aeneidos. Ubi Dido antequam sese in rogi conij-
 ciat, sibi carmen lugubre concinit, quod quemuis uel
 ferreum facile moueat.

Dulces exuitiae, dum fata, deusque sinebat,
 Accipite hanc animam, meque his exoluite curis.

Vixi,

Vixi, & quem dederat cursum fortuna peregi,
 Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
 Urbem praeclaram statui, mea maenia uidi,
 Vltā uirum paenas inimico a fratre recepi,
 Felix, heu nimium felix, si litora tantum
 Nunquam Dardaniae tetigissent nostra carinae.
 Dixit, & os impressit oro, moriemur inultae?
 Sed moriemur ait. Sic sic iuuat ire sub umbras.
 Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
 Dardanus, & nostrae secum ferat omnia mortis.

De Epicedio caput uigesimum primum.

E Picedium erat carmen, quod pronuntiabatur in
 exequijs dum soluerentur iusta. Nam ut scribit
 Ammonius Epicedia sunt, quae laudem demortui con-
 tinent cum commiseratione. Dicitur uero Epicedium
 corpori non dum sepulturae mandato, quod semel tan-
 tum pronuntiatur, Epitaphia uero etiam anniuersaria
 erant, ut Athenis, ut & Artemisiae imperio, ad Mau-
 soleum mariti fiebat quotannis. Sit Epicedij exem-
 plum illud in nono libro Aeneidos, ubi mater cadauer
 filij Euryali alloquitur.

Hunc ego te Euryale aspicio? tunc ille senectae
 Sera meae requies? potuisti relinquere solam.

Crudelis?

Crudelis? nec se sub tanta pericula missum
 Affari extremum miserae data copia matri?
 Heu terra ignota, canibus data praeda Latinis,
 Alitibusque iaces: nec te tua funera mater
 Produxi: pressi te oculos, aut vulnera laui
 Veste tegens, tibi, quam noctes, festina diesque
 Urgebam, & tela curas solabar amiles.
 Quo sequar? aut quae nunc artes, auulsaque membra
 Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te
 Nate refers? hoc sum terraque, marique secuta?
 Simile illud in extremo decimo, ubi Mezentius de-
 plorat Lausti interitum, & in undecimo, ubi uel Ae-
 neas, uel Euander deplorant Pallanta immatura mor-
 te praereptum: quae non adiungo ne sim multus. Nō
 nunquam in Epicedio est permixtum elogium, ut eo loco.
 Te nemus Angitiae, nitrea te Fucinus unda,
 Te liquidi fleuere lacus? Quando uero ad tumulum
 recitabatur, iam non Epicedium, sed Epitaphium no-
 minabatur, ut illud Catulli ad fratris tumulum.
 Multas per gentes, & multa per aequora uectus
 Aduenio has miser as frater ad inferias,
 Ut se supremo donarem munere mortis,
 Et mutum ne quicquam alloquerer cinerem.
 Quandoquidem fortuna mihi sese abstulit ipsum,
 Heu miser indigne frater, adempto mihi

Nunc

Nunc tamen interea prisco, quae more parentum
 Tradita sunt tristes munera ad exequias,
 Accipe fraterno multum manantia fletu,
 Atque in perpetuum frater aue, atque uale.

De Monodia, caput uigesimumsecundum.

Monodia item in funere intelligebatur. erat autē
 carmen lugubre, quod ab aliquo uoce subtristi
 canebatur ad mouendos affectus, & eliciendas lacry-
 mas. Nec tamen idem est cum Threno de quo mox di-
 cemus, fuit enim Monodia quoties unus prodibat in
 medium, qui defuncti memoriam uoce moesta, & lugu-
 bri carmine prosequeretur, idque uel ad tibiam fiebat,
 uel uersu musicorum modulis temperato. Quod exem-
 plum subiiciam non inuenio, nisi ex choro Tragoediae
 desumam, ut illud apud Senecam in Hippolyto.

Huc huc reliquias uehite cari corporis
 Pondusque, & artus temere congestos date.
 Hippolytus hic est? facinus agnosco meum,
 Ego te peremi, neu nocens tantum semel
 Solus te fierem facinus ausurus parens,
 Patrem aduocauit: munere en patrio fruor.
 O Triste fractis orbitas annis malum,
 Complectere artus, quodque donati est super,

K

Mise-

Miserande moesto pectore incumbens forte.
& quae sequuntur.

De Threno caput uigesimum tertium.

Threnus Latine sonat luctus; fuit genus carminis,
quo deflebant ueteres euersionem urbium, ut in
diuinis litteris uatem sanctissimum uidemus deflere ca-
sum acerbum ciuitatis sanctae. Sed usus etiam latius
patet, ut ex inuentione intelligimus. Nā ut docet Pau-
sanias, cum Herculi succenseretur huius doctor, quod
uidelicet discipulus ineptior ad discendum esset; ille ita
commotus ingrato animo in doctorem saeuit, atque in-
teremit; Ceteri Lini auditores carmine lugubri perem-
ptum doctorem deplorarunt. Id genus carminis usur-
parunt deinde praeficae, quae deplorandis uita fun-
ctis uictitabant. Habebant namque compositum car-
men accommodatum omnibus funeribus; quod cuius
funeri accommodabant. Mutatis enim nominibus ui-
ta functorum, & familiarium propriū faciebant. Vi-
get hodie is mos in Sicilia, & peruersa inueterauit con-
suetudo. Nam praeficae, pretio conducuntur, ut prae-
cinant uoce lugubri, quaedam carmina, ad quae eiula-
tu, & fletu cognati, & propinqui defunctorum respon-
deant. Quam consuetudinem tamen, ut indignam ijs,
qui

qui aeternam, in mortalem uitam esse confitentur sustu-
lit lege Praetor optimus Ioannes Vega: quamuis de-
prauata licentia lege coerceri iure ad hanc diem potuit.
Canebatur item Threnus in ipsa calamitate ab ancillis
antequam cadaver terrae mandaretur, postea etiam
quam conditum esset; & anniuersarijs inferijs.

De Elogio, caput uigesimum quartum.

Elogium etiam dicebatur, quoties sententia aliqua
numeris includebatur in commendationem, uel de
testationem alicuius personae. Siue celebre aliquod di-
ctum dignum memoria, quae alicuius contineret lau-
dem, uel uituperationē; ut Marcus Tullius, & Quin-
tilianus docent. Refert illud Marcus Tullius in libro
de Senectute. Solonis quidem sapientis Elogium est,
quo se negat uelle suam mortem dolore amicorum, la-
mentis quae uacare. In prima uero quaestione Tuscu-
lana. Quid ipsa sepulcrorum monumenta? Quid elo-
gia significant, nisi nos futura cogitare. Elogium uero
etiam est honoris significatio, quae ex poetae opinione,
& iudicio proficiscitur, quale illud apud diuinum poe-
tam in nono libro, de Niso, & Euryalo.

Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt;

Nulla dies unquam memori uos eximet aeuo:

K 2 Dum

*Dum domus Aeneae Capitoli immobile saxum
Accolet : imperiumque pater Romanus habebit .
In detestationem illud in octauo libro Aeneas
de Caco.*

*Nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, uultum, uillosaque setis
Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignes .
Est illud simplicissimum Eloquium in imagi-
ne Ennij poetae .*

*Aspicite o ciues senis Ennij imaginis formam ,
Hic cecinit uestrum maxima facta patrum .
Illud compositum magis, & uenustum in li-
bro secundo Aeneidos de Priamo .*

*Sorte tulit Troiam incensam, & prolapsa uidentē
Pergamā, tot quondam populis, terrisq; superbū
Regnatorem Asiae, iacet ingens littore truncus
Anulsumq; humeris caput, & sine nomine corpus.
Nec uero locum elegantiorē possum proferre, quam
illum diuini poetae, in quo elogium complectitur in lau-
dem filij, & detestationem parentis Mezētij .*

*Filius huic iuxta Lausus, quo pulchrior alter
Non fuit excepto Laurentis corpore Turni .
Lausus equum domitor, debellatorque ferarum
dignus patrijs, qui laetior esset*

Imperijs,

Imperijs, & cui pater haud Mezētijs esset .

De Aenis, caput uigesimum quintum.

Vetustissimum fuit Epigrammatis genus, quod
Hesiodus Aenum uocauit, in quo inessent fictio-
nes, & quasi quaedam picturae, & rerum imagines,
Cum aliud aperte prae se ferunt, aliud uero significāt,
& tacite profitentur, ut illud Horatij ad Brutum ode
decimaquarta libro primo .

*O naus referent in mare se noui
Fluctus, o quid agis fortiter occupa*

*Portum : nonne uides ut
Nudum remigio latus,*

*Et malus celeri saucius Africo
Antennaeque geminae, ne fovea sumibres*

*Vix durare carinae
Possint imperiosius*

*Aequor ? Non tibi sunt integra linea,
Non dij, quos iterum pressa uoces malo*

*Quamuis pontica pinus
Siluae filia nobilis,*

*Factes & genus, & nomen inutile :
Nil pictis timidus nauita puppibus*

*Fidit : tu nisi uentis
Debes*

Debes ludibrium caue,
 Nuper sollicitum, quae mihi tedium,
 Nunc desiderium, curaque non leuis,
 Interfusa nitentes
 Vites aequora Cycladas.
 Huc etiam referunt ea Epigrammata, in quibus non
 modo animalia rationis, sermonisque expertia loqui
 fingimus, sed etiam uestes, enses, arma, ornamenta,
 instrumenta artium, & alia huiusmodi. Sed in his o-
 mnibus Epigrammatum generibus leges uetustatis ob-
 seruandas censeo; quas in ueterum monumentis, &
 scriptis uidemus; illud tamen animaduertamus, ut
 quam simplicissimo charactere, & forma deducamus
 rei gestae narrationem, uictoriae, familiae, patriae,
 & hanc puritatem nullo ambitionis studio custodiat
 diligenter, qui laudem uult consequi.

De Palinodia, caput uigesimum sextum.

Palinodiam primus dicitur composuisse Stesichorus
 poeta Siculus. Erat autem Palinodia certum ge-
 nus epigrammatis, siue epigramma totum in laude cō-
 sumptum. Nam cum prius aliquem uituperasset poeta,
 cuius scriptionis eum penitisset, recantabat iterum,
 & eum, quem accusarat, laudabat rursus, & quae
 probra

probra coniecerat, eleuabat commendando, reuocabat-
 que sententiam negando quod assertum fuerat prius.
 Tale illud apud Horatium ode decima sexta lib. primo.

O matre pulchra filia pulchrior,
 Quem crimosos cunque uoles modum
 Pones. Jambis, siue flamma
 Siue mari libet Adriand?
 Non Dindymene, non adytis quatit
 Mentem sacerdotum incola Pythius.
 Non liberaeque, non acuta
 Sic geminant Corybantes aera,
 Tristes ut irae: quas neque Noricus
 Deterret ensis, nec mare naufragum,
 Nec saeuus ignis, nec tremendo
 Jupiter ipse ruens tumultu.
 Fertur Prometheus addere principi
 Limbo coactus particulam undique
 Defectam, & insani Leonis
 Vim stomacho apposuisse nostro.
 Frae Thyesten exitio graui
 Strauere, & altis Urbibus ultimae
 Stetere causae, cur perirent
 Funditus, imprimeretque muris
 Hostile aratrum exercitus insolens
 Compesce mentem me quoque pectoris
 Tentauit

Tentauit in dulci iuuenta
 Feruor, & in celeres iambos
 Misit furentem; nunc ego mitibus
 Mutare quaero tristitia, dum mihi
 Dum mihi fias recantatis amica
 Opprobrijs, animumque reddas.
 Haec, & huiusmodi ad Encomia reducuntur ut Pae-
 nes, & scolia, de quibus alio loco, ut institutum ab-
 soluamus.

De ijs rebus, quibus perfectum fiat epigramma,
 caput uigesimumseptimum.

Perficitur epigramma, & absoluitur suis numeris,
 ut quodcunque aliud poematis genus, duplici ra-
 tione, imitatione, & iudicio: quae tamen inter se co-
 pulata, non disiuncta intelligi uolo. Haec enim duo con-
 iuncta inueniuntur, necess: est in eo, qui sit compositu-
 rus. Nam ijs duobus uniuersum fere negotium absol-
 uitur: cum ut imitemur, tum ut statuamus quid, &
 quatenus imitari debeamus: quae uel sit forma imita-
 di eligenda. Hoc fieri non potest quin prius poetam
 probemus, & imitandi speciem, siue ideam hanc, uel
 illam, & praestantissimam, & ingenio nostro accom-
 modatam; naturaeque aptam iudicemus. Quamuis
 enim

enim primi, quem sequerentur non habuerint, nobis
 tamen tantopere est necessaria imitatio, & expetenda,
 ut sine ea uix poetae nomen suffurari possimus. Nec
 enim hac tempestate illo studio, & contentione, qua ue-
 teres, indagamus componendi rationem, & formam
 eligimus: sed quasi aliud agentes, operam uel exigua
 ponimus in eo studio, in quo illi omne tempus, & aeta-
 tem collocabant. Adde quod inconstantia fortunae im-
 pedimur, temporum aduersa conditione, iniquis uicif-
 situdinibus rerum. Nec inuitamur ijs praemijs, quibus
 illi, nec eo in honore est poetica, quo apud antiquos fuis-
 se accepimus. Peregrini praeterea in linguam Latinam
 incidimus non modo qui extra Italiam, sed qui in ip-
 somet Latio nati educatique sunt. Quod si aurea illa,
 & florentissima Romani sermonis quasi aetate, cum
 linguae dignitas suam est quasi maturitatem consecu-
 ta, veteres illi singulari ingenio, & doctrina uiri ni-
 hil aggrediebantur sine imitatione: Nos hospites, &
 oscitantes sine ea quidquam magnopere admirandum
 posteris posse nos relinquere arbitramur? Nonne bo-
 nus ille, & urbanus poeta, qui imitatores seruum pe-
 ctus uocat, & imitandi studium improbare uidetur, no-
 ne inquam, is ipse sine imitatione ueterum putat nihil
 laudabile posse fieri? Nonne ijs praecipit in arte poeti-
 ca ut nocturna, & diurna uerset manu auctorum Grae-
 corum

eorum uolumina is, qui aliquid admiratione dignum uult componere? Ille idem primum in ijs spatijs constitit, in quibus pedem posuerat Lucilius: ac nix ille uestigia impresserat, cum hic eisdem impressionibus gradum fixit. Epistolas uero composuit more Theognidis, & Phocyllidae. In lyricis nemo negat illum pedem ab imitandi ratione dimouisse; quod declarant loci innumeri de Graeco in Latinum sermonem mutati; ut per quos profecerat, admoneret per eosdem nos proficere posse, si ut ille, nocturna uersaremur manu, uersaremur diurna exemplaria Graeca. Sed in primis iudicium adhiberi conuenit in eo, ut optima quaeque seligamus ad imitandum. Ubi uero composuerimus, ea quasi peregrina perpendamus, & aestimemus perinde ac si essent aliena. Videndum igitur diligenter est, quomodo ueteres animi sensa exposuerint, quae poetica iudicauerint, quae non: quo ordine, quibus luminibus, & figuris, quibus numeris, qua longitudine, qua ratione, & in singulis accommodemus epigramma nostrum. Illi paruis carminibus sententiae exiguae item includunt, nos decorum insipientes seruemus. Illi alia Iambicis, alia Hendecasyllabis, alia alijs numeris sunt complexi; conemur nos proxime accedere, & bonos quosque imitando adaequare, si laudem consequi uolumus, sed de numeris deinde pauca erunt subiungenda.

Quomodo

Quomodo sit expoliendum epigramma, caput uigesimum octauum.

A Nimum censoris uult Horatius, sumat, qui recte corrigere debet epigramma, & quoduis poema, & illud laudat in Quintilio Varo, quod ille multa aliter esse efferenda diceret, quam quae primo illo ardore animi, & quasi impulsu protulisset; quod se corrigi uersus, & sententia non poterat, honestius iudicabat expingi omnino, quam in quo uitij aliquid inesset, praetermittere, atque ideo delere iubebat. Diligenter igitur curandum est, ne nos ille amor nostrarum lucubrationum, & scriptorum decipiat, efficiatque ut illa probemus, quae alioqui uitiosissima sunt. Nam sunt ueluti quidam ingenij partus, ea, quae componis, ut uero beneuolentia in liberos efficit, ut multa, quae in alijs non toleraremus, in ipsis patiamur, laudemus, efferamus. Et qui alioqui turpes sunt, & foedi nobis formosissimi uidentur: ita nostrarum scriptorum gestiens uoluptas, & amor plerumque nobis aciem mentis perstringit, ut ne errores quidem grauissimos uideamus: qui in alijs ne excusationem quidem ullam accipere uelimus. Cogitet igitur qui suum expolit epigramma, illud exagrandum esse, & aestimandum alia trutinam, & statera, quam ea, quam adhibeat sui amor.

L 2 Exagi-

Exagitet ergo, & emendet, expoliat, limet: Multo enim est satius nos nostra studio, & diligentia corrigere, perfecta quae reddere industria, & labore, quam ut morosi lectores insectentur, uituperent, dilacerent. Hoc ut assequamur praestat ubi composuerimus remouere aliquandiu, & asseruare dum ille animi ardor deferueat: qui nostra nobis commendat, nec finit uitia uidere. Deinde uero ea ut si alicuius essent inimici insectemur, notemus inuentionem, dispositionem, & ordinem, uarietatem, locutiones, numeros, ieiunitatem, superflua, & quae uitiosa iudicauerimus conemur remouere. Quam apte, quam proprie dicantur animaduertamus: ne amplificare uolentes imminuamus, uel contra, applicemus omnia, perseueremus in similitudine, & in metaphora, in argumento ne misceamus multa aliena, ne ex quouis genere florum texamus corollas, sed omnia aequa bilance examinemus: & quae in alijs aut non probamus, aut non patimur, in nobis ne feramus. Deleamus, mutemus, expurgemus quamuis in uita recedant: nec tanti unum, uel alterum uersum faciamus, ut ordinem, & decorum parui pendamus, diuino modo illum inferamus. Quoniam demonstrat hoc inopia ingenij, & iudicij. Oportet poetam esse liberalem, nec nimis religiosum in mutando, & delendo etiam, quae multo labore composuit. Nec uero semel hoc studium

dum limandi est adhibendum, sed saepius. Iuuat etiam audire sententiam eorum, qui in eo studio excellent, quoniam semper sumus meliores iudices in alienis, quam in nostris. Locutiones examinare adhibitis Lucretio, Virgilio, Catullo, Tibullo, & Horatio. Numeros adhibito in suo quoque genere principe poeta, decorum, et ordinem expendere ex arte Rhetorica, cetera suo item modo, & ratione. Hoc est, quod Horatius commendat tantopere ut nonnumquam prematur in annum. Non quod illa mora, afferat quicquam absolutioni, sed quia erit tempus emendandi, expoliendique accuratius. Quemadmodum uero singula debeamus expendere, non erit ab re si eandem rem a diuersis poetis tractatam subijciamus, ut qui superior, qui inferior fuerit uidere possimus, & quibus rebus id fuerit affecutus, ut nos ad illam perfectionem in componendo accommodemus, & in emendando quid examinare debeamus animaduertamus.

Qua ratione examinanda sint nostra poemata ueterum exemplo, caput uigesimum nonum.

Quo facilius, & commodius perfectum epigramma componere queamus, & diligentiam expoliendi adhibere erit utilissimum conferre rem eandem a diuersis

diuersis poetis explicatam, ut quomodo hic assequatur decorum, qua in re ille fuerit mancus, intelligamus: ut in alienis erroribus cautiore efficiamur, et aliorum periculis faciamus de nostro ingenio periculum. Sic fiet ut animaduersis uirtutibus aliorum, et quorundam cognitis uitij prudentiores euadamus. Iuuat etiam studio attentare, an aliqua quae ueteres sunt complexi, melius dici potuerint; quod tunc inspicimus, ubi quasi Penelopes telam reteximus. Verbi gratia. Describat Virgilius tempestatem, describant alij eisdem numeris, & forma compositionis; certent inter se: adhibeamur nos indices, canant ipsi inter se, nos ut Palaemon canentes audiamus. Incipit Virgilius in 1. Aeneidos.

Incubere mari, totumque a sedibus imis
Vna Eurvsque, Notusque, ruunt, creberque procellis,
Africus, & uastos uoluant ad litora fluctus.
Insequitur clamorque uirum, stridorque rudentum.
Eripiunt subito nubes, coelumque, diemque
Teucrorum ex oculis ponto non incubat atra.
Intomere poli, & crebris micat ignibus aether,
Praesentemque uiris intentant omnia mortem.

Audimus horrorem tempestatis non modo re ipsa, quae exponitur, sed numeris ad eam rem aptis, exquisitis dictionibus, litteris, & syllabis, nihil ut elegantius posset describi & ante oculos poni. Audiamus Ouid.

Cum

Cum mare sub noctem tumidis albescere coepit
Fluctibus, & praeceps spirare ualentius Eurvs
Ardua iam dudum dimittite cornua rector
Clamat, & antennis totum subducite malum,
Hic iubet impediunt aduersae iussa procellae.
Nec finit audiri uocem fragor aequoris ullam
Hic rapit antennas, quae dum sine lege geruntur
Aspera surgit hiems.

Conferamus inter se hos duos eandem rem pingentes.
Non eo animo ut tam simus amentes, ut ueterum scripta uelimus reprehendere, qui utinam aliquando possimus satis admirari, praesertim ingeniosissimi poetae Ouidij. Sed tamen quia nemo est tam exigui ingenij, qui si duas res in eodem genere inter se conferat nesciat statuere, utra praestantior sit, & excellentior: ut possimus addiscere & bonos imitari utriusque carmina expendemus. Nec uero mirandum erit, si cum de epigrammate agamus, Heroica carmina ad examinandum proponamus. Nam cum in id semel incumbamus, ut suis numeris absolutum epigramma qui fieri possit, ostendere conemur: nec habeamus duos, qui epigramma composuerint eadem de re, & materia; ostendenda certe fuit ratio in poetis recte imitandi, et emendandi nostra iudicio, & ratione. Nam hinc facile perspicimus, quae ratione nostra possimus expolire. Quocirca nemo no-

350

strum

strum hoc studium reprehēdat, nemo accuset industriā: Adhibemur iudices, feramus sententiam de re, nomen poetae subtrahamus in praesentia, ne manibus Ouidij iniuriam uideamur facere. Quamuis ille sane si uixisset, ut erat ingenio, & copia, singulari, ita certe iudicio, & consilio erat futurus solerti in emendando, quod ipse de se testatur.

Emendaturus si licuisset eram.

Ferat ergo Palaemon sententiam auditis duobus poetis, diuino altero, altero ingeniosissimo. Certe rem expendet Palaemon, & eo magis admirabitur illius cantum, quo magis attenderit: tantumque inesse in eo concentum, ut uix sonus huius audiatur: intelligit: illum tam esse cultum, proprium, concinnum, ut lucem huic praeripiat. In primis tempestatis principium non minax, languet potius, & iacet, albescit enim unda etiā minima tempestate. Hoc uero non uidetur stare posse recte, sub noctem coepit albescere, & iam dudum rector clamat. Aut dormiebant nautae aut imperium recusabant, qui alioqui minimo signo soliti sunt per foras cursitare. At illud quomodo cōhaeret, modo coepit mare albescere, iam fragor impedit nautas ne uocem audiant: iam procellae illos retardant ne possint uela colligere: tam erant inexperti, ut illico redderentur amens? Ibi alias uteretur spondeis ad tarditatem. Hic nu-

bet

bet impediunt aduersae iussa procellae: ut rem numeris significaret. Si hic rapit antennae, quomodo sine lege geruntur? & quomodo aspera surgit hiems? concinnior ille, uenustior, elegantior, non modo re, sed numeris, uerbis ipsis quot litteras caninas. R. ad illum horrorem, quot. s. ad sibilum quem uenti exprimunt: quid cum audimus.

Insequitur clamorque uirum, stridorque rudentum. Nullum est uerbum ubi non sit. R. & uersus ipse pronuntiatu tempestatem ponit ob oculos; nonne illud caelumque diemque exprimit uim tempestatis? quid illud ponto nox concubat atra. Ille uersus bis interruptus in monosyllabis cum collisione non significat illam intempestae noctis assiduam fulgurum tactationem interruptis nubibus? Omitto reliqua ne sim multus. Lucanum eandem rem canentem audiamus libro quinto.

Inde ruunt toto concien periculo mundo
Primus ab Oceano caput exeris Atlanteo
Core mouens aestus, iam te tollente furebat
Pontus, & in scopulos totas erexerat undas.
Occurrit gelidus Boreas, pelagusque retundit,
Et dubium pendet uento cui pareat aequor,
Sed Scythici uicit rabies Aquilonis & undas
Torsit, & abstrusas penitus uada fecit arenas,
Nec perfert pontum Boreas ad saxa, suumque
In fluctus cori frangit mare, motaque possunt
Aequora subductis etiam concurrere uentis,

M

Non

Non Euri cessasse minas, non imbris atrum
 Aeolij iacuisse Notum sub carcere saxi
 Crediderim, cunctos solita de parte ruentes
 Defendisse suas uiolento turbine terras,
 Sic pelagus mansisse loco, nam parua procellis
 Aequora rapta ferunt, Aegaeas transit in undas
 Tyrrhenum, sonat Ionio uagus Adria ponto.
 Ah quoties frustra pulsatos aequore montes
 Obruit illa dies, quam celsa cacumina pessum
 Tellus iusta dedit; non ullo litore surgunt
 Tam ualidi fluctus, alioque ex orbe uoluti
 A magno uenere mari, mundumque coercens
 Monstriferos agit unda sinus.
 Audiuimus canentem, iudicet ergo Palaemon an dignus
 hic uitula, & ille. Rem ubi examinarit trutina aequa,
 non dubito quin indicet monstra potius eum peperisse,
 quam partum formatum, suisque conflatum membris,
 ordine, & ratione concinnum. Furere sene uidetur, non
 currere; sine habenis efferri huc, atque illuc, nec posse con-
 sistere: nescit refecare siluescentes frondes, ut fructus ma-
 turescant, & colorentur suo sole, & decore. Quae ino-
 pia ingenij est eadem saepius inculcare, nec uariare nomi-
 na: nec cohibere animi ardorem dummodo effervescenti
 cupiditati satisfaciatur, in nugas desinere? quater paucis
 uersibus inculcatur nomen pontus, bis repetitur Vox
 Mare. quater aequora, ter pontus, ter Boreas, ter un-
 da,

da, bis fluctus, ter pelagus, & alia, ubi Neptunus, ubi
 Doris, Thetis, Nereus, marmor, salum, fretum, Amphitrite, & cetera? Puderet bonum poetam tam breui spa-
 tio interiecto toties eadem nomina repetere. Quanto bre-
 uius ille rem amplificat, ut magis exaggerari non possit;
 hic dum uult extollere imminuit. Quam inepte tot hyper-
 bolas: quam ridiculum illud de incredibili inundatione.
 Quae, & quanta repugnantia in dictis? Durum sane
 coercetur à molliori? Quae insania Corum opponere Bo-
 reae? qui enim retundit Boreas pelagus motum à Coro?
 Nam uterque adiacet septentrioni: Boreas quidem à la-
 tere uersus exortum solis: Corus uero à latere eiusdem
 uersus occasum. Itaque quicumque eorum impellat flu-
 ctus, ab alio repelli non possunt. Maioribus subiungit
 minora. Dicit adeo extolli mare uentis, ut imbrem in nu-
 bibus accipiat, atque usque adeo efferri, ut hauriat plu-
 uias antequam decidant; deinde addit, nubila tanguntur
 uelis. Quorsum sit Apostrophe ad Corum? quorsum illa
 tarditas in uento, quasi inuitus ueniat exeret Atlanteo?
 Quid hoc mouens aestas, deinde furebat pontus, & ere-
 xerat undas? Cui occurrat Boreas? ob quam rem pendet
 aequor dubium? An interea dum deliberat, cui debeat
 obtemperare, non est tempestas? quae uerba cum suis sub-
 stantiuis quam humilia, quam non apta, nec propria;
 qui fieri potest, ut Tyrrhenum mare transeat an Aegaeum
 cum antequam illi coniungant sit aliud interiectum, aliudque;

sortitum nomen. Quae nugae sunt hae? qui numeri? sane si haec illa subtili bilance uelimus expendere hominis amentis esse potius putabimus, quam boni poetae; & eius qui dum gloriolam uult aucupari, ambireque famam admirantium quorundam, colligat stultitiae suae testes. Vides igitur quantum intersit inter compositionem illius, & huius congeriem, & aceruum rerum. Disce hac ratione superflua amputare, in rebus tibi non contradicere, non ponere repugnantia, non amplificando maioribus minora subiungere, non contraria, non inculcare uoces easdem, non improprie loqui, non refarcire quibuscunque uerbis uersum; sed decore omnia, ita ut unum uerbum si tollas aut mutes corruat & canor ille uersus, & sententia infringatur. Vocemus alio nomine in iudicium iterum Virgilium alia in causa, & re illi conferamus alios in eadem materia, ut qui ille excellat, alij sint inferiores uidere possimus, & ad eam praestantiam nostra epigrammata accommodare. Libro tertio Georgico. de Tauro sic Virgilius.

Pascitur, & magna silua formosa iuuenca,
 Illi alternantes multa ui praelia miscet
 Vulneribus crebris, lauit ater corpora sanguis;
 Versaque in obnixos, urgentur cornua, uasto
 Cum gemitu reboant siluaeque & magnus Olympus.
 Nec mos bellantes una stabulare; sed alter
 Victus abit, longeque ignotis exulat oris
 Multa gemens, ignominiam, plagasque superbi

Victoris,

Victoris, tum quos amisit inultus amor:
 Et stabula aspectans regnis excessit auitis.
 Ergo omni cura uires exercet, & inter
 Dura iacet pernox instrato saxa cubili
 Frondibus hirsutis, & carice pastus acuta:
 Et tentat sese: atque irasci in cornua discit,
 Arboris obnixus trunco, uentosque laceffit
 Jctibus: & sparsa ad pugnam proluit arena.
 Post ubi collectum robur, uiresque receptae:
 Signa mouet, praeceps oblitum fertur in hostem.
 Audire licet canentem iam Lucanum eadem de re
 in libro secundo.

Pulsus ut armentis primo certamine taurus;
 Siluarum secreta petit, uacuosque per agros
 Exul in aduersis explorat cornua truncis.
 Nec redit impastus, nisi cum ceruice recepta
 Excussi placuere tori, mox reddita uictor
 Quoslibet in saltus comitantibus agmina tauris,
 Inuito pastore trahit. -----
 Audiamus duos alios poetas eandem rem canentes, quibus auditis facile erit cognoscere, quis eorum modulatus, & dulcius canat, & naturae rei accommodatius. Statius in libro secundo Thebaidos, sic.

----- Veluti dux taurus amata
 Valle carens, pulsum solito, quem gramine uictor
 Iussit ab erepta longe mugire iuuenca:

Cum

Cum profugo placuere tori, ceruix que recepto
Sanguine magna redit: fractaeque in corpore uires;
Bella cupit, saltusque & capta armenta reposcit.
Jam pede, iam cornu melior. pauet ille reuersum
Victor: & attoniti uix agnouere magistri.

Audiamus mox Valerium Flaccum libro secundo
Argonauticon.

----- qualis per pascua victor
Ingreditur, tum colla tumens, tum celsior ore
Taurus, ubi assueti pecoris stabula alta reuifit,
Et patrium nemus, & bello quos ultus amores.
Nescio qui sonus, & qui concentus remaneant in auri-
bus illius primis carminibus, ut etiam auditis his, non ef-
fluxerit illa armonia. An quia ille rem intuitus, & natu-
ram tauri melius cantum accommodarit rebus ipsis? An
quia uenustius, & concinnius singula sit complexus? An
quia sincerius loquitur, & proprius? An quia numero-
sior illius oratio quaesito modis ipsis decoro? An quia
ita suis omnibus absoluta numeris nihil nec mens in re,
nec aures in concentu requirant? Illa mihi ita iucunda
uidentur ut spiritu suo, & succo sese insinuent in animu,
influant, delectent. Ubi audio Lucanum languidum ne-
scio quid sentiunt aures, & frigidum; Deinde pingue
sane sonans, ut qui enim fieri potest ut taurus victor co-
mitetur alios tauros, at illud ceruice recepta nescio an pro-
prie dicatur. Statius hunc imitatus multa uerba illius
translu-

translulit, quo rem deterius persequeretur. Flaccus sane
melius, quia magis accedit ad maiestatem Virgilianam:
sed tamen longo interuallo superat ille taurus hos tenui-
bus uiribus iuuenos. Quoniam & mature omnia, & d-
core profert, uerba propria, res naturae consentaneas, ni-
meros idoneos, solum dicendi non alienum, non effutit
quidquid in buccam uenit, sed quid rei conueniat, & lo-
co attendit. Faciamus periculum alia in re, ut melius in-
telligatur hoc, quod uolumus, ut totum hoc negotium ab-
soluamus. Virgilius de quo libro tertio Georgico.

Continuo pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit
Primus, & treuiam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponto,
Nec uanos horret strepitus; illi ardua ceruix,
Argutumque caput, breuis alens, obesaque terga,
Luxuriatque toris animosum pectus; honesti
Spadices, glaucique.
----- Tum si qua sonum procul arma dedere
Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens uoluit sub naribus ignem
Densa iuba, & dextra iactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina cauatque
Tellurem, & solido grauitur sonat ungula cornu.

Et mox.

Jamque humiles, iamque elati, sublime uidentur

Aera

Aera per uacuum ferri, atque assurgere in auras,
Nec mora, nec requies.

Lucanus in quarto.

Quippe ubi non sonipes motus clangore tubarum
Saxa quatit pulsu, rigidos uexantia frenos
Ora tenens, spargitque iubas, & surrigit aures
Incertoque pedum pugnat non stare tumultu.
Fessa iacet ceruix, fumant sudoribus artus,
Oraque proiecta squallent arenia lingua,
Pectora rauca gement, quae creber anhelitus urget,
Et defecta grauis longe trahit ilia pulsus,
Siccaque sanguineis durefcit spuma lupatis
Iamque gradum neque uerberibus, stimulisque coacti,
Nec quamuis crebris iussi calcaribus addunt.

Silius Italicus in libro decimo.

Sic ubi profiliuit Pisaeo carcere praeceps
Ante suos it uictor equus, curritque per auras
Non solum ante alios, sed etiam (mirabile dictu)
Haud ulli durant uisus aequare uolantem.

Claudianus in Nuptijs Honorij.

Nobilis haud aliter sonipes, quem primus amoris
Sollicitauit odor, tumidus, quatiens que decoras
Curuata ceruice iubas Pharsalia rura
Peruolat, & notus tinnitu flagitat annos
Naribus accensis, mulcet secunda magistros
Spes gregis, & pulchro gaudent armenta marito.

Primus,

Primus, & ultimus hic aures demulcent magis
quam illi duo intermedij: certe quia inest in illorum
cantu aliquid, quod & animum iucunda rei exposi-
tione excitet, & aures suauis concentu recreet, & in-
timos sensus influat. Ac de Virgilio nemo dubitat
quin hoc, & in quouis certamine, ut generosus equus
palmam reportet, qui iam metas absolutionis totius
contingat, cum alij ne dum carceribus egrediantur,
ut uere sit ille generosus equus de quo ipse tam suavi-
ter canit.

Iamque humilis, iamque elatus sublime uidetur
Aera per uacuum ferri, atque assurgere in auras.

Nec mora, nec requies.

Ita rebus accommodat ingenium, ita numeris utitur
idoneis, uerbis proprijs, locutionibus in rem aptis,
nihil ut requiras. At Lucano si Dij qualem dederunt
mentem, dedissent facultatem praeclare certe cum bo-
no, & sonora quaedam amante poeta actum esset.
Sed unum illud non probabit, qui legerit Virgilium,
peregrinitatem quandam, & sermonis quasi quandam
improprietatem, qui quatit saxa, quomodo ferit ora
uexantia frenos, quid pugnat non stare tumultu pe-
dum, quid subrigit aures, & spargit iubar, & fessa
iacet ceruix. Quid illud ora proiecta squallent aren-
ia lingua, hoc diceret de cane in medio calore solis,

N & di-

Et diceret humiliter quam res postulareret, quomodo gemunt pectora, tu alia examina ne uideantur grandiloquum poetam accusare. At Silius Italicus illi par, et aequalis, mirabile dictu est, quam currat ipse per auras, nec firmet pedem, ubi necesse est. Mirabile dictu quam languide, quam non uolent uersus, quam asperere, quam improprie uerbum durat aequare. Nec enim oculus durat aequare currentem. Elegantius certe Claudianus, qui illam ideam Virgilianam inspexit. Tu si haec, et alia inter sese conferas quid in hoc, quid in illo desideretur uidebis, et quod in alijs requiris, in te ne alij notent, curabis. Turpe est enim in eo peccare, in quo alium accuses, et ibi esse negligentem, ubi alterius negligentiam flagites. Compose caute, considerate, mature, adhibe iudicium; emenda prudenter, noli tuos ita demulcere partus, ut etiam quae uitiosa sunt, ames. Noli imitari feles, qui quoniam partum celerrime edunt, caecum pariunt: Cogita tunc te sat cito componere, cum sat bene hoc praestas. Da operam ut nihil tibi excidat, quod non sit bene cohaerens, et cuius non possit reddi certa ratio. Non putes in eo esse omnia, si quaecunque de re epigramma facile componas. Sed cogita diligenter tibi quodcumque esse emendandum, corrigendum, limandum. Ne sis parcus in delendo, sed quae

quae dissonant, nec numerorum legibus quadrant, nec concinne dicuntur, oblitera, muta, adde, deme, uerte, expende, et male formatos redde iterum in eudi uersus, nihil nisi perfectum ama; Cetera contemne.

Quomodo explicari debeat res uel iam ab alijs tractata, uel noua, caput trigessimum.

QUI aliquid praeclarum in arte poetica sunt affecti omnes sese ad imitationem composuerunt: sed duo illa requiruntur ars, et natura, ut Horatius admonet in arte poetica; quoniam nec studium sine diuite uena, nec rude quid prodest ingenium. Utraque res coniuncta uberrimos fructus affert. Si enim Zeuxis ille Heracleotes dum Crotoniatis Helenam uult effingere, quo uenustiore formaret, plures uirgines unum in locum uoluit conuenire, ut ex qualibet aliquid praeclarum in imagine sua imitaretur, aequum certe est nos illos naturae optimos opifices imitari, ita tamen, ut quid deceat uideamus. Est imitatio studium quoddam comparandi similitudinem excellentium scriptorum: sed hanc nolo seruitutem esse, nihil ut possis de tuo addere: quoniam hac ratione ni-

hil admiratione dignum unquam efficies. Volo in studio cum ueteribus curras, sed nolo ut pedem ponas in eorum uestigijs, quia nec praeuitem consequeris, nec palmas reportabis unquam, & de ijs, qui hunc seruituti sunt addicti est accipienda illa Horatii sententia.

O imitatores seruum pecus.

Quod etiam significat in arte

Nec desilies imitator in arctum.

Sed ex alia parte non ita tamen naturae facultatem euagari sines, ut omnia de tuo parum, aut nihil imitando alios componas. Sed serua hanc legem. si tractaueris aliquid ab alijs poetis iam explicatum, debis diligenter operam, ut non fumum ex fulgure, sed ex fumo dare lucem cogites: elabora omni animi contentione, ut illis splendorem adiungas, tenebras non offundas; adde uenustatem, elegantiam, numeros, alioqui non aggrediaris sed nouam materiam assume. Vide quemadmodum Virgilius tractet eandem rem ab alio poeta, non modo Graeco, sed Latino tractatam, nec tamen det fumum ex fulgure: sed cum omnium iudicio sit Valerius Catullus, ut quam maxime cultus, longo tamen interuallo superatur a Virgilio in eare, in qua hic illum est imitatus. Nam Catullum imitatus Virgilius in quarto certe uicit. Ariadnae namque lamentum exprimit in sua Didone, sed

sed quanto elegantius, quanto prudentius, quod ex utroque tu facile conijcies. Sic Catullus in carmine de nuptijs Pelei, & Thetidos, introducit Ariadnam accusantem Theseum.

Siccine me patrijs abduetam perfide ab oris

Perfide deserto liquisti in littore Theseu.

Siccine discedens neglecto numine Diuum

Immemor ab deuota domum periuria portas?

Nulla ne res potuit crudelis flectere mentis

Consilium? tibi nulla fuit clementia praesto.

Immite ut nostri uellet miserescere peetus?

At non haec quondam blanda promissa dedisti

Voce mihi, non hoc miseram sperare iuebas,

Sed connubia laeta, sed optatos Hymenaeos

Quae cuncta aerij discerpunt irrita uenti.

Tum, iam nulla uiro iuranti femina credat:

Nulla uiri speret sermones esse fideles.

Qui dum aliquid cupiens animus praegestit apisci,

Nil metuunt iurare, nihil promittere parant.

Sed simul ac cupidae mentis satiata libido est,

Dicta nihil metuere, nihil periuria curant.

Certe ego te medio uersantem turbine leti

Eripui, & potius germanam amittere creui

Quam tibi fallaci supremo in tempore deesse.

Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibus que

Praeda,

Praeda, nec iniecta tumulabor mortua terra.
 Quae nam te genuit sola sub rupe leena?
 Quod mare conceptum spumantibus expuit undis?
 Quae syrtis, quae scylla uorax, q̄ uasta carybdis?
 Talia qui reddis pro dulci praemia uita,
 Si tibi non cordi fuerant connubia nostra,
 Sacua quod horrebas prisca praecepta parentis:
 Attamen in uestras potuisti ducere sedes,
 Quae tibi iucundo famularer, cerua labore.
 Sed quid ego ignaris nequicquam conqueror aruis
 Externata malo, quae nullis sensibus auctae
 Nec missas audire queunt, aut reddere uoces.
 Ille autem prope iam medijs uersatur in undis:
 Nec quisquam apparet uacua mortalis in alga.
 Sic nimis insultans extremo tempore sacua
 Fors etiam nostris inuidit questibus aures.
 Iupiter omnipotens, utinam nec tempore primo
 Gnosia cecropiae tetigissent litora puppes.
 Indomito nec dira ferens stipendia tauro
 Perfidus in Cretam religasset nauita funem.
 Nec malus hic celans dulci crudelia forma
 Consilium nostris quaesisset sedibus hospes.
 Nam quo me referam? quali spe perditam nitam?
 Isthmeneos ne petam montes? At gurgite lato
 Discernens patriam truculentum diuidit aequor.

An

An patris auxilium sperem? quem ne ipsa reliqui,
 Respersum uiuerem paterna caede secuta.
 Coniugis an fido consoler memet amore?
 Qui ne fugit lentos incuruans gurgite remos?
 Praetereo litus, nullo sola insula tecto.
 Nec patet egressus pelagi cingentibus undis.
 Nulla fugae ratio, nulla spes; omnia muta,
 Omnia sunt deserta: ostentant omnia letum.
 Non tamen ante mihi languescunt lumina morte,
 Nec prius a fesso secedent corpore sensus,
 Quam iustam a Diuis exposcam prodita multam.
 Caelestumque fidem postrema comprecator hora.
 Quare facta uirum multantes uindice poena
 Eumenides, quibus anguineo redemita capillo
 Frons expirantis praeporat pectoris iras,
 Huc huc aduentate, meas audite querelas.
 Quas ego ue miserae extremis proferre medullis
 Cogor inops, ardens amenti coeca furore.
 Quae quoniam uere nascuntur pectore ab imo,
 Vos nolite pati nostrum uanescere luctum:
 Sed quali solam Theseus me mente reliquit,
 Tali mente Deae funestet seque, suosque.
 Haec Virgilius intuitus Didonem suam in Ae-
 neam ita loquentem introducit.
 Dissimulare etiam sperasti perfide tantum

Posse

Posse nefas? tacitus quæ mea decedere terra?
 Nec te noster amor, neque te data dextera quondā,
 Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
 Quin etiam hiberno moliris sidere classem?
 Et medijs properas Aquilonibus ire per altum
 Crudelis, quid? si non arua aliena, domos quæ
 Ignotus peteres, & Troia antiqua maneret?
 Troia per undisonum peteretur classibus aequor.
 Me ne fugis? per ego has lacrimas, dextrâ quæ tuâ te
 Quando aliud mihi iam miserae nihil ipsa reliqui.
 Per connubia nostra, per inceptos Hymeneos
 Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
 Dulce meum, miserere domus labentis, & istam
 Oro (si quis adhuc precibus locus) exue mentem
 Te propter libycae gentes, Nomadum quæ Tyranni
 Odere, infensi Tyrij te propter eundem;
 Extinctus pudor, & qua sola sidera: adibam
 Fama prior, cui me morientem deseris hospes?
 Hoc solum nomen quoniam de coniunge restat.
 Quid moror? an me Pygmalio dum moenia frater
 Destruat, aut captam ducat Getulus Iarbas?
 Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
 Ante fugam soboles: si quis mihi paruulus aula
 Luderet Aeneas, qui te tantum ore referret,
 Non equidem omnino capta, aut deserta uiderer

Nec

Nec tibi Diua parens, gnâs, nec Dardanus auctor
 Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanaeque admorunt ubera tigres.
 Nā quid dissimulo, aut quæ me ad maiora referuo?
 Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
 Nū lacrimas uictus dedit, aut miseratus amantem est?
 Quæ quibus antefera? Jam iā nec maxima Iuno,
 Ned saturnius haec oculis pater aspicit aequis.
 Nusquam tuta fides, eiectum litore egentem
 Excepi, & regni demens in parte locui,
 Amissam classem, socios a morte reduxi
 Heu furijs incensa feror, nunc angur Apollo,
 Nunc lyciae sortes, nunc & Jove missus ab alto
 Interpres Diuum fert horrida iussa per auras.
 Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
 Sollicitat; nec te teneo, neque dicta refello.
 I, sequere Italiam uentis, pete regna per undas.
 Spero equidem medijs (si quid pia numina possunt)
 Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido
 Saepe uocaturum; sequar atris ignibus absens.
 Et cum frigida mors anima seduxerit artus
 Omnibus umbra locis adero. dabis improbe poenas.
 Audiā, & haec manes ueniet mihi fama sub imos.
 Multa alia deinde subiungit uenustissime, quæ tu
 leges in quarto, ut intelligas quomodo imitari debeas,

O dum

dum eandem rem tractas, quam tractarunt iam ante te alij ueteres poetae. Maro certe nihil est aggressus, in quo non haberet, quem imitando sequeretur du- cem, ac ideo eam laudem est consequutus, ut et si Theo- criti Siculi poetae non potuit assequi sales, acumen, nim, superarit tamen longo interuallo Hesiodum, Ho- mero uel par potius fuerit, & aequalis, quam infe- rior. Nihil ego sane puto esse causae cur Ouidius Naso singularis ingenij, & copiae uberrimae uir, non singu- larem tamen fuerit consecutus in scribendo gloriam; nisi quod tantum naturae suae indulgere uoluit, ut ni- mia eius copia tãquam extra ripas difflueret; quae cer- te poetarum bonorum imitatione fuit coercenda, ut pa- res fructus opinioni de se concitatae afferret. Si aggressus fueris genus componendi nouum, uide qui poetae ueteres adipiscantur laudem compositionis, & ijs ute- re legibus in tua scriptione, aut non dissimilibus. Ab- stinebis a fabulis in epigrammate quantum fieri pote- rit: quoniam in antiquis nullus iam est lepor: in no- uis quia ignotae odium potius. Pro fabulis sint senten- tiae dulces, graues, nouae, iucundae, placidae, non languidae, non affectatae, non nimis frequentes. Il- las dum numeris includis adhibe iudicium. Paruas sententias numerorum genere include paruo, maiores Elegiaco, siue Heroico uersu, & sic de ceteris. Ne in- seras